

**T.C.
Yeditepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı**

**İŞ OKULUNA DEVAM EDEN VE ETMEYEN EĞİTİLEBİLİR
ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**İNCİ MUKADDER ARSLAN
(Yüksek Lisans Tezi)**

İSTANBUL – 2013

**T.C.
Yeditepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı**

**İŞ OKULUNA DEVAM EDEN VE ETMEYEN EĞİTİLEBİLİR
ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**İNCİ MUKADDER ARSLAN
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Danışman
Prof. Dr. Halil EKŞİ**

İSTANBUL – 2013

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

15.07.2013

Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden
İnci Mukadder Arslan, 15.07.2013 tarihinde yapılan
"İŞ OKULUNA DEVAM EDEN VE EDİMEYEN EĞİTİLEBİLİR
ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ DÜREYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI"

başlıklı Yüksek Lisans Tez Savunması sonucunda jürimiz tarafından oyçokluğu / oybirliği ile

Başarılı bulunmuştur.

Başarısız bulunmuştur.

Düzeltmeler için adaya ek süre tanınmıştır.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı

Unvanı, Adı, Soyadı: Prof. Dr. Halil Eksi

İmzası:

Jüri Üyesi

Unvanı, Adı, Soyadı: Doç. Dr. Ahmet Sürin

İmzası:

Jüri Üyesi

Unvanı, Adı, Soyadı: Yar. Doç. Dr. Mustafa Otrar

İmzası:

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmit- 1964

Lise: İzmit Kız Meslek Lisesi - 1980

Lisans: Anadolu Üniversitesi İşletme-İktisat Fakültesi, İşletme ve İktisat Bölümleri (İşletme-2009, İktisat-2011, Konaklama İşletmeciliği-2013)

İş Deneyimi: Vala Gedik İş Okulu, 1994-2004

Kanuni İş Okulu 2005-2006

Pendik Halk Eğitim Merkezi 2007-2011

Tuzla Halk Eğitim Merkezi 2011-2012

Pendik Halk Eğitim Merkezi 2012- Devam Ediyor

e-mail: incim.1964@hotmail.com

ÖNSÖZ

Zihinsel engelli olmak toplumsal, psikolojik, eğitimbilimsel vb. bir çok bakış açısından ele alınması gereken bir sorundur. Zihinsel engelli bireylerin hem aile içinde hem de okul içinde yaşadıkları birçok problem olduğu bilinmekte ve bu problemlerin aşılmasında da gene en büyük görev ailelere ve okullara düşmektedir. Zihinsel engelli çocuğun dünyaya geldiği ailenin, çocuklarını bu farklılıkları nedeniyle reddetmeden kabul etmeleri ve buna uygun tutumla yaklaşmaları çok önemlidir. Diğer yandan okullar zihinsel engelli bireyler için nitelikli eğitim programları hazırlamalı, sadece örgün eğitimin içinde değil, bu çocukları topluma katmaya yönelik yaygın eğitim hizmetlerine de önem verilmelidir.

Bu çalışmada iş okullarına devam eden ve etmeyen zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri üzerinde durulmuştur. Bu konuda çalışmaktaki ilk ilham kaynağım zihinsel engele sahip olan oğlum DOĞA'dır. Dolayısıyla öncelikle oğluma verdiği ilham için teşekkür ederim. Araştırma konumun şekillenmesinde ve bilimsel bir yapıya dönüşmesinde benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanın Prof. Dr. Halil EKŞİ'ye de sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca anket çalışmalarında gerekli hassasiyeti göstererek bana bu konuda yardımcı olan öğretmen arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

İnci Mukadder ARSLAN

ÖZET

Gündelik yaşamın bir parçası sosyal beceriler insanlarla olmanın, insan olmanın vazgeçilmez bir gereğidir. Sosyal bir canlı olan insanoğlunun sosyal becerilere sahip olmasından kasıt temel olarak; diğerleri ile uyum içinde olma, başkalarının haklarına saygı gösterme, nerede nasıl davranacağını bilme, yakın ilişkiler kurabilme, diğerleri ile beraber hareket edebilme gibi olgular çerçevesinde açıklanmaktadır. Ancak her birey pek çok nedenle bu sosyal becerileri geliştirmemektedir. Örneğin zihinsel engelle sahip olmak sosyal becerilerin kazanılmasında olumsuz bir durumdur. Ancak zihinsel engelli bireylerin de kendi yeterlilikleri ölçüsünde bu becerileri kazanması verilecek çeşitli eğitimlerle mümkündür.

Bu araştırmada, iş okuluna devam eden ve etmeyen zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerini incelemek amaç edinilmiştir. Ayrıca zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri çeşitli bağımsız değişkenlere (cinsiyet, yaş, anne ve babanın hayatta olma durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne ve babanın iş durumu, ailenin ortalama gelir düzeyi, kardeş sayısı) göre ele alınmıştır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve Kenneth W. Merrell tarafından geliştirilen “Okul Sosyal Davranış Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, araştırmaya tesadüfi örneklem yoluyla dahil edilen, 100’ü çeşitli iş okullarına devam eden ve 100’ü ise iş okuluna devam etmeyen toplam 200 zihinsel engelli birey oluşturmuştur.

Elde edilen bulgulara göre;

İş okuluna devam eden zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin, iş okuluna devam etmeyenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğuna, ebeveynin eğitim düzeyi düştükçe ve kardeş sayısı arttıkça sosyal becerilerin daha fazla görüldüğüne dair bulgular elde edilmiştir. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin; cinsiyet, yaş, ailenin gelir durumu, anne ve babanın hayatta olup olmaması, annenin ve babanın iş durumu değişkenlerine göre ise değişmediği görülmüştür. Elde edilen bulgular literatür bilgisi ve diğer çalışmalara göre tartışılmış ve öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Beceri, Zihinsel Engel, İş Okulu.

ABSTRACT

Social skills which are the part of daily life are the indispensable requirement of being human and being with other people. As a social being, human have social skills. These social skills basically are to be in harmony with others, to respect the rights of others, to know how to act, to establish close relationships with others, and to act with others together. But, because of many reasons, many people can't develop these social skills. For example, having mental disability has a negative effect on developing social skills. On the other hand, it is possible that the human who has the mental disability can gain social skills by the extent of their own capabilities with different training programs.

In this research, it is aimed that human with intellectual disabilities who continue or not continue their business school are examined the social skills. In addition, according to various independent variables, the social skills of individuals with mental retardation are discussed. These variables are gender, age, parents' survival status, parents' educational level, parents' employment status, income level of the family per capita, and number of siblings. The data is collected by "Personal Information Form" prepared by the researcher and "School Social Behavior Scale" developed by Kenneth W. Merrell. A total of 200 individuals with intellectual disabilities, 100 hundred of them continue to business school and others don't continue to business school, are chosen randomly to generate the study sample.

According to the findings;

It is observed that social skills of individuals with intellectual disabilities who continue the business school are significantly higher than social skills of individuals with intellectual disabilities who don't continue the business school and when number of sibling's increases and parent's level of education decreases, the social skills observes much more. Some variables can't affect the social skills of individuals with mental disabilities. These variables are gender, age, family income, parents' presence or absence of life, and parents' employment status. The findings are discussed and recommendations are made according to literature and other studies.

Key Words: Social Skills, Intellectual Disabilities, Business School

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZGEÇMİŞ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	x
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Tezin Amacı ve Önemi	5
1.4. Sayıtlılar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
BÖLÜM II: İLGİLİ LİTERATÜR	8
2.1.SOSYAL BECERİ KAVRAMI.....	8
2.1.1. Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması.....	11
2.1.2. Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi	14
2.1.2.1. Sosyal Beceri Programları	14
2.1.2.2. Sosyal Becerilerin Geliştirilmesinde Kullanılan Temel Yöntemler	16
2.1.3. Zihinsel Engel ve Sosyal Beceriler	18
2.2. ZİHİNSEL ENGEL KAVRAMI	21
2.2.1. Zihinsel Engelin Sınıflandırılması	22
2.2.2. Zihinsel Engelin Nedenleri	24
2.2.3. Zihinsel Engelli Çocukların Gelişim Özellikleri	26
2.2.3.1. Bilişsel Gelişim Özellikleri	26
2.2.3.2. Dil Gelişimi	27
2.2.3.3. Motor Gelişim	27
2.2.3.4. Sosyal Gelişim	27
2.2.4. Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitimi	28
2.2.4.1. İş Okulları	29

BÖLÜM III: YÖNTEM	32
3.1. Araştırma Yöntemi	32
3.2. Evren ve Örneklem	32
3.3. Veri Toplama Araçları	32
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	32
3.3.2. Okul Sosyal Davranış Ölçeği	33
3.4. Verilerin Çözüm Teknikleri	33
BÖLÜM IV: BULGULAR	34
4.1. Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Dağılımları...	34
4.2. Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Becerilerinin İş Okuluna Devam Edip Etmeme Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Analizler	39
4.3. Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Becerilerinin Bağımsız Değişkenlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizler	41
4.3.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular	42
4.3.2. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular	43
4.3.3. Annenin Hayatta Olma Durumuna İlişkin Bulgular	47
4.3.4. Babanın Hayatta Olma Durumuna İlişkin Bulgular	48
4.3.5. Anne Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular	49
4.3.6. Baba Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular	63
4.3.7. Anne İş Durumuna İlişkin Bulgular	73
4.3.8. Baba İş Durumuna İlişkin Bulgular	77
4.3.9. Ailenin Gelir Durumuna İlişkin Bulgular	81
4.3.10. Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Bulgular	82
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	95
5.1. SONUÇ.....	95
5.1.1. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	95
5.1.2. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	95

5.1.3. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	96
5.1.4. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	96
5.1.5. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	96
5.1.6. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	97
5.1.7. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	97
5.1.8. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	97
5.1.9. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	98
5.1.10. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar	98
5.2. TARTIŞMA	98
5.2.1. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar ..	98
5.2.2. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	100
5.2.3. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	100

5.2.4. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	101
5.2.5. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	102
5.2.6. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	102
5.2.7. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	103
5.2.8. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	103
5.2.9. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	104
5.2.10. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar	105
5.3. ÖNERİLER	106
KAYNAKLAR	108
EKLER	115

TABLULAR LİSTESİ

Tablo-1: Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Dağılımları	34
Tablo-2: Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Dağılımları	34
Tablo-3: Katılımcıların Annelerinin Hayatta Olma Durumlarına İlişkin Dağılımları ...	35
Tablo-4: Katılımcıların Babalarının Hayatta Olma Durumlarına İlişkin Dağılımları ...	35
Tablo-5: Katılımcıların Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları	36
Tablo-6: Katılımcıların Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları	36
Tablo-7: Katılımcıların Anne İş Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları	37
Tablo-8: Katılımcıların Baba İş Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları	37
Tablo-9: Katılımcıların Ailelerinin Gelir Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları ...	38
Tablo-10: Katılımcıların Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Dağılımları	38
Tablo-11: Katılımcıların İkamet Ettikleri Semt Değişkenine İlişkin Dağılımları	39
Tablo-12: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan İlişkisiz Grup t Testi Sonuçları	40
Tablo-13: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Beceri Puanlarının (Alt ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan İlişkisiz Grup t Testi Sonuçları	42
Tablo-14: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	43
Tablo-15: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Akran İlişkileri Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	44
Tablo-16: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Kendini Kontrol Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	44
Tablo-17: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	45
Tablo-18: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Öfkeli Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	45

Tablo-19: Örnekleme Oluşturan Katılımcıların Saldırgan Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	46
Tablo-20: Örnekleme Oluşturan Katılımcıların Bozguncu Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	47
Tablo-21: Örneklem Grubunun Sosyal Beceri Puanlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutlarıyla) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” Sonuçları ...	48
Tablo-22: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	49
Tablo-23: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	49
Tablo-24: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	51
Tablo-25: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	51
Tablo-26: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	53
Tablo-27: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	53
Tablo-28: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	55
Tablo-29: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	55
Tablo-30: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	57

Tablo-31: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	57
Tablo-32: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	59
Tablo-33: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	59
Tablo-34: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	61
Tablo-35: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları.....	61
Tablo-36: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	63
Tablo-37: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	63
Tablo-38: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	64
Tablo-39: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	65
Tablo-40: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	66
Tablo-41: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	66
Tablo-42: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	67

Tablo-43: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	68
Tablo-44: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	69
Tablo-45: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	69
Tablo-46: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	70
Tablo-47: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	71
Tablo-48: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	72
Tablo-49: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	72
Tablo-50: Katılımcıların Toplam Olumlu Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	73
Tablo-51: Katılımcıların Akran İlişkilerinin Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	73
Tablo-52: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	74
Tablo-53: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	75
Tablo-54: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	75

Tablo-55: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	76
Tablo-56: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	76
Tablo-57: Katılımcıların Toplam Olumlu Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	77
Tablo-58: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	77
Tablo-59: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	78
Tablo-60: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	78
Tablo-61: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	79
Tablo-62: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	79
Tablo-63: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	80
Tablo-64: Katılımcıların Sosyal Beceri Ölçeği Puanlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları İçin) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	81
Tablo-65: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	82
Tablo-66: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	83

Tablo-67: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	84
Tablo-68: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	84
Tablo-69: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	85
Tablo-70: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	86
Tablo-71: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	87
Tablo-72: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	88
Tablo-73: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	89
Tablo-74: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	89
Tablo-75: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	90
Tablo-76: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	91
Tablo-77: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları	92
Tablo-78: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları	93

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Diğer insanlara duyulan ihtiyaç, insanın sosyal bir varlık olarak başka insanlarla var olma zorunluluğunu vurgular. Bu anlamda, insanı diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerden birinin de sosyal bir varoluşa sahip olma özelliği olduğu söylenebilir. İnsanın başkalarıyla birlikte değişme, gelişme, öğrenme, paylaşma daha doğrusu yaşama zorunluluğu vardır (Gezer, 2010).

Kişinin diğer insanlarla karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için bir takım beceriler gereklidir. Bu becerilere sosyal beceriler denilmektedir. Sosyal beceriler, başkalarıyla başarılı etkileşimde bulunulmasına olanak sağlayan davranışlardır. Sosyal beceriler davranışlar şeklinde ortaya çıkarlar; kişiler arası bir nitelik taşırlar; çevredeki kişiler tarafından beğenilen davranışlardır; iletişim ve etkileşimi sürdürmeye yöneliktir; tekrarlanabilir ve belirlenebilirler. Kişilerarası ilişkiler başlatma, sürdürme ve uygun şekilde bitirme becerileri sosyal beceriler kapsamında değerlendirilebilir (Bacanlı, 1999).

Sosyal becerilerin anlamı üzerinde bugüne kadar çok şey söylenmiş ve sosyal becerilerin çeşitli tanımları yapılmıştır. Sosyal becerilerin anlamı hakkındaki tanımların her birinde bir gerçek payı vardır; ancak bunlardan hiçbirinin henüz tek başına sosyal beceriler kavramını bütünü ile kapsayacak genişlikte ve yeterlikte olduğunu söylemek zordur. Bununla birlikte tanımların çoğunda ortak kullanılan bazı sözcükler bulunmaktadır. İlgili kaynaklar sosyal beceri tanımlarının çoğunda şu öğelerin ortak olduğunu belirtmektedirler:

- Başkalarının olumlu tepkiler vermesine yol açacak ve olumsuz tepkileri engelleyecek, başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak, sosyal olarak kabul edilebilir olan öğrenilmiş davranışlar olarak sosyal beceriler.
- Çevrede etki bırakan, hedefe yönelik davranışlar olarak sosyal beceriler.
- Duruma özgü ve sosyal içeriğe göre değişen sosyal beceriler.

- Hem belirli gözlenebilir davranışlar, hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeler içeren davranışlar olarak sosyal beceriler (Yüksel, 2004).

Shepperd (1983), sosyal beceriyi, “Bireylerin sosyal etkileşimleri sırasındaki gözlenebilir davranışları” olarak tanımlamıştır. “Sosyal beceri, bireylerin kendilerini uygun olarak ifade edebilmeleri, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla açıklayabilmeleri, sosyal rollerini sürdürebilmeleridir”. Örneğin, bir erkek öğrencinin, birlikte bir ödev yapmak için bir kız arkadaşını davet etmesi belirli sosyal becerileri gerektirir, ancak aynı arkadaşını bir yemek randevusuna davet etmek daha farklı beceriler gerektirir.

Sosyal beceriler, bireyin sosyal ortamlarda, olumlu sonuçlar elde etmesini sağlayan öğrenilmiş davranışlardır. Bir sosyal becerinin sergilenmesi, birden fazla davranışta bulunmayı gerektirebilmekte, bu davranışlar da sosyal davranışlar olarak adlandırılmaktadır. Başkalarının olumlu tepkiler vermesine yol açabilecek ve olumsuz tepkileri önleyebilecek becerilere sahip olmak birey için oldukça önemlidir. İnsan, başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak sosyal açıdan kabul edilebilir olan davranışlara sahip olmak ister. Bu davranışlar genellikle sosyal beceri olarak adlandırılmaktadır. Sosyal beceriler bireyin yaşamında önemli bir role sahiptir, çünkü diğer insanlarla iletişimde bulunmayı kolaylaştırıcı önemli bir özelliktir (Yüksel, 2004).

Duygu ve düşünceleri açıkça söyleyememek, yaşlılarıyla ya da mevki olarak kendinden büyüklerle rahat konuşamamak, arkadaş edinememek, gruplara girememek iletişim sorunları arasında yer almaktadır. İletişim becerilerinde yeterli olan bireyler duygu, düşünce ve isteklerini karşı tarafa rahatlıkla aktarabilmektedir. Aynı zamanda başkalarının haklarına sahip çıkarken kendi haklarını da savunabilme becerisine sahiptir. Diğer durumda yani; duygu, düşünce ve isteklerin iletilmesi becerilerinin eksikliği durumunda ise, bireyler karşı tarafla ilişkiler kurmakta ve sürdürmekte güçlükler yaşayabilmektedirler. Bu kişiler ya çekingen olarak; kendi haklarının ihlal edilmesine göz yumarak seçme hakkını başkalarına bırakır. ‘Karşımdakinin duygu, düşünceleri benimkinden daha önemli’ diye düşünürler; ya da saldırgan olup istedikleri amaçlara başkalarını kırarak ve onların haklarını ihlal ederek ulaşırlar ‘Karşımdakinin duygu düşünce ve istekleri benimkilerin yanında değersiz ve önemsiz diye düşünürler’ (Çulha ve Dereli,1987).

Sosyal becerilerin gelişmesi, insanların ilgilendikleri şeylere daha çabuk ulaşma, fırsatları değerlendirme ve duygusal olarak çevrelerine uyum sağlamalarına yardımcı olur. Ayrıca bireylerin sosyal yaşamlarında başarılı olmaları, onların etkili iletişim becerileri kazanmalarını sağlar. Kısaca iletişim becerileri ile yaşamdaki başarı arasında olumlu bir ilişki vardır. Aksine sosyal beceri eksikliği olan birey, günlük yaşamdaki çeşitli sosyal etkileşim ortamlarında haklı olduğuna inandığı durumlarda dahi haklılığını ifade girişiminde bulunmayabilmekte; çekingen, bazen umursamaz bazen de uğradığı haksızlığı kendisini suçlamak için oldukça mantıklı nedenlerle hiçbir tepki göstermeden savuşturabilmektedir (Albayrak, 1999).

Çadır (2008), sosyal beceri eksikliğini, bireyin davranış repertuarında bazı sosyal becerilerin olmaması olarak ifade etmektedir. Sosyal becerilerdeki yetersizlikler evde, okulda ve bunun dışında yaşamın her alanında bireyi etkileyecektir. İleri derecede ki problem davranışlar ise, sıklıkla, bireyin çevresindekilere, kendisine veya eşyalara zarar verici nitelikte olacaktır. Birçok araştırma, problem davranış gösteren bireylerin bu davranışları nedeniyle, eğitim ve öğretim olanaklarından yeterince yararlanamayacağını, akranları ve toplumdaki diğer bireyler tarafından dışlanabilecekleri için de bazı sosyal becerileri geliştiremeyeceklerini ya da sınırlı düzeyde geliştirebileceklerini ifade etmiştir (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005).

Sosyal beceri yetersizlikleri çeşitli nedenlere dayandırılmaktadır. Bunların en bilineni ise engelli olma durumudur. Yapılan araştırmalar, zihinsel engelli bireylerin, daha çok duygusal ve psikolojik problemler yaşadıkları ve bunun sonucunda davranışsal sorunlar sergiledikleri (agresif davranışlar, kendini yaralama gibi) gerçeğini vurgular. Bunun nedeni duygusal bozukluk ile zihinsel engelinin ilişkili olmasıdır. Bu nedenle de günlük yaşam içinde zihinsel engelli bireyler, sorunlarla başa çıkabilme kapasiteleri daha düşük olmasına karşın, daha fazla zorluklarla karşılaşır (Erbaş, Kırcaali ve Tekir, 2007).

2000 yılında yayımlanan ve 2004 yılında tekrar gözden geçirilen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre "zihinsel yetersizlik" terimi kullanılarak; 18 yaşından önce ortaya çıkan zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde anlamlı sınırlılıklar görülen yetersizlik durumudur (Cavkaytar ve Diken, 2006).

Bireylerin sosyal becerilerdeki yetersizlikleri, sosyal kabullerinin düşük olmasına yol açmakta; bu durum bireylerin yaşama uyum problemlerinde artışa ve ciddi psikiyatrik problemlere neden olabilmektedir. Engelli öğrencilerin gerekli sosyal beceriler öğrenmelerinin hem akademik becerilerini artıracaklarını hem de problem davranışlarında azalmaya yol açacağını vurgulamaktadırlar (Erbaş, 2002; Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Problem davranışların sıklığını araştıran çalışmalarda, her yaş grubundaki özürlü bireylerin, normal gelişim gösteren bireylere göre daha fazla ve daha ağır problem davranış sergiledikleri ve bu problemlerin erkeklerde kızlara göre daha yaygın olduğu görülmektedir (Erbaş Kırcaali ve Tekir, 2007).

Pek çok araştırmacı belirgin duygusal bozukluk ve olumsuz sosyal davranışlar ile zihin engeli arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Son araştırmalar zihinsel engelli bireylerin duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları gerçeğini vurgulamaktadır. Daha da önemlisi zihinsel engelli bireylerin geriliği olmayan insanlarla karşılaştırıldıklarında psikopatoloji görülme oranları daha yaygındır (Brannon, 1999).

Zihinsel engelli çocuklarda gözlenen pek çok sosyal beceri yetersizliği, öğretmenler ve çevrelerindeki diğer kişiler tarafından problem davranışlar olarak algılanmakta ve bu davranışlar çeşitli yöntemlerle azaltılmaya ya da ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Oysa bu davranışların çoğu, çocukların çeşitli sosyal becerileri öğrenmemiş olmalarına bağlı olarak ortaya çıkmakta ve beceri öğretimi ile ortadan kaldırılmaları mümkün olabilmektedir. Zihinsel engelli bireylerin toplum içinde aktif, üretken ve en az düzeyde bağımlı olabilmeleri için birçok sosyal beceriye sahip olmaları ve bu becerileri uygun ortam ve durumlarda kullanabilmeleri gereklidir (Sucuoğlu ve Çiftçi, 2001).

Konuyla ilgili alan yazın ve yapılan araştırmalar, zihinsel engelli bireylerin eğitim sürecine girmeleriyle beraber sosyal becerilerinde artış olduğunu göstermektedir. Tıraş (2000) yapmış olduğu araştırmasında, zihinsel engele sahip olan çocukların sosyal uyum, sosyal beceri, daha az davranış problemi yaşama gibi özelliklerinin kendi özelliklerine göre ayrılmış sınıflarda ve okullarda öğrenim gören çocuklarda kaynaştırmaya gidenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bildirmektedir.

Zihinsel engelli bireylerin eğitimi için izlenen bazı yollar bulunmakta ve bu hizmetler onların çok yönlü gelişimine katkı sağlamaktadır. Zihinsel engelli bireylerin kendi kendilerine yeterli hale getirilmesi, bir iş edinmeleri, topluma sağlıklı bir şekilde uyumlarının sağlanması konuları özel eğitimde üzerinde önemli durulan konulardır. Bu konuda iş eğitiminin ve bu eğitimi veren iş okullarının önemi de vurgulanmaktadır. Ülkemizde özellikle 1980'li yılların ikinci yarısında zihinsel engelli bireyler için iş eğitimi sağlama çabalarının arttığı görülmektedir (Cavkaytar, 1990).

Zihinsel engelliler, toplum içinde yapacakları kendilerini sosyal ve ekonomik yönden bağımsızlığa kavuşturacak birçok şeyi öğrenebilir. Bunun başarılması için tek yol eğitimidir. Onların eğitimi diğer akranlarının eğitimi ile aynı anlamdadır. Ancak öğelerin niteliğinde bazı farklılaşmalar vardır. Eğitim yöntemi, kullanılan araç ve tekniklerde farklılıkların oluşması onların zihinsel yönden algılamada geç ve güç kalmalarındandır (Özgür, 2004).

1.2. Tezin Amacı ve Önemi

İş okuluna devam eden ve etmeyen zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin demografik değişkenlerine göre değişip değişmediğini incelemek araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde belirlenen alt amaçlar ise şunlardır:

1. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri iş okuluna devam edip etmeme değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
5. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
6. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri annenin iş durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

7. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri babanın iş durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
8. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri ailenin gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
9. Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

Sosyal beceriler, insanın diğerleri ile uyumlu bir şekilde yaşamlarına devam etmeleri, toplum yaşamına en sağlıklı şekilde katılmaları için gerekli olan becerilerdir. Diğerlerini anlama, kendi davranışlarını kontrol edebilme, sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilme, uygun koşullarda uygun davranımlar gösterebilme gibi olgularla ortaya konulan sosyal beceriler konusunda zihinsel engelli bireyler her zaman daha dezavantajlı durumdadır. Ancak, engel düzeyine göre bu bireylerin sosyal becerileri kendi olanakları ölçüsünde geliştirilebilir. Özel eğitim kapsamında zihinsel engelli bireylere bu becerilerin en iyi kazandırıldığı kurumlardan biri de iş okullarıdır. Bu okullarda zihinsel engelli bireyler bir yandan kendi özellikleri doğrultusunda meslek edinmeye çalışırken bir yandan sosyal becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmada, iş okullarına devam eden ve etmeyen zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin karşılaştırılması, bu bireylerin sosyal becerilerinin farklı değişkenlerine göre ele alınmış olması, elde edilen sonuçların tartışılıp çeşitli öneriler getirilmiş olması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. Sayıtlar

1. Araştırmanın ölçme araçlarına yanıt veren öğretmenlerin ölçek maddelerine içten ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.
2. Kullanılan ölçme araçlarının araştırmanın amacını ortaya koyabilecek yeterlilikte olduğu varsayılmıştır.
3. Örneklemenin yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.4. Sınırlamalar

1. Araştırma, çalışmaya dahil edilen zihinsel engelli bireylerle sınırlıdır.
2. Araştırma, belirlenmiş olan temel amaç ve alt amaçlarla sınırlıdır.
3. Araştırma, ölçme araçlarını dolduran öğretmenlerin verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Zihinsel Engelli Birey: Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireydir (M.E.B., 2008).

İş Okulu: İlkokul mezunu olup, zeka bölümü 45-75 arasında bulunan, bu sebeple üst öğrenime devam edemeyenlere uygun bir meslek veya işin temel becerilerini kazandırmayı amaçlayan, çıraklık seviyesinde, bir yılı hazırlık olmak üzere 4 yıl eğitim veren, gündüzlü ve yarım yatılı özel eğitim okullarıdır (M.E.B., 1992).

Sosyal Beceri: Sözel ve sözel olmayan davranışlarla kişilerarası ilişkilerde kendini ifade edebilme, karşılıklı güven içinde iletişim kurma, iletişimi sürdürme, gerekli durumlarda liderlik yapabilme ve çatışmaları çözebilme becerisi, uygun biçimde duygu ve düşüncelerini paylaşma ve başka bireylerin de duygu ve düşüncelerini paylaşmalarına yardımcı olma, verilen görevleri başarabilme ve toplumsal yaşamda başarılı olabilmek için gerekli olan davranışları sergileme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Becker, Heimberg ve Bellack, 1987; Spence, 2003).

2. BÖLÜM

İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. SOSYAL BECERİ KAVRAMI

Bireysel farklılıkların rahatlıkla gözlenebildiği okul ortamlarında bazı öğrencilerin çekingen ve içe kapanık, bazılarının saldırgan ve kavgacı oldukları, arkadaş edinmede güçlük çektikleri, teneffüslerde yalnız başlarına oturdukları, derslerde grup etkinliklerine katılmadıkları, sınıfta söz alıp konuşmadıkları, yaptıkları işte güçlük çekmelerine karşın yardım istemedikleri gözlenmektedir. Bu becerilerde yetersiz olan öğrencilerin yanı sıra arkadaşlarıyla oynayan, işbirliği yapan, eşyalarını paylaşan öğrenciler bulunmaktadır. Öğretmenleri ve anne babaları tarafından sosyal yönden yeterli bulunan bu çocuklar, okulda ve toplumsal yaşamda da başarılı ve uyumlu olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal beceri, insan yeteneğinin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Thorndike, 1920’li yıllarda üç tür zekâdan bahsetmiştir: Soyut zeka, mekanik zeka ve sosyal zeka. Thorndike’e göre sosyal beceri, bireyin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla sergilediği davranışlardan oluşmaktadır. Marlowe sosyal zekayı, kişilerarası durumlarda bireyin kendisi dahil olmak üzere diğerlerinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilme ve o anlayışa göre davranma becerisi olarak betimlemiştir (Bacanlı, 1999; Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Sosyal beceriler, arkadaş kabulü, davranışsal beceriler ve sosyal geçerlik temel alınarak açıklanmakta, arkadaş ilişkileri ile ilgili olarak yapılan tanımda çocuğun/bireyin arkadaşlarıyla ilişkileri ölçüt olarak alınmakta, yaşıtları tarafından kabul edilen, arkadaşları arasında popüler olan çocukların sosyal becerileri yeterli olarak kabul edilmektedir. Davranışsal beceriler temel alındığı zaman sosyal beceriler bireyin içinde bulunduğu durum ile birlikte ele alınmakta ve bu beceriler o duruma özgü olan ve çocuğun olumsuz sonuçlar almasını engelleyen beceriler olarak tanımlanmakta, iletişim kurma, etkileşim başlatma, göz kontağı kurma, paylaşma, yönergelere uyma gibi beceriler gözlenebilir objektif beceriler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal geçerlik açısından ise sosyal beceriler, çocuk/birey için belirli sosyal ortamlarda önemli sonuçları yordayan davranışlar olarak kabul edilmektedir. Bu üç tanımda ortak olan nokta sosyal yeterliliğin vurgulanmasıdır.

Buna göre sosyal becerileri yeterli olan kişi çevresindekilerle kolayla etkileşim kurabilen, bilgi alabilen, etkileşim sonrasında diğer kişilerde olumlu duygular bırakan kişidir (Sucuoğlu, Çiftçi, 2001).

Sosyal beceri, bireyin toplum içerisinde diğerleriyle olumlu etkileşim kurmasını sağlayan davranışlardır (Akfirat, 2004).

Sargent (1998), sosyal becerileri, sosyal yeterliliği en belirgin temsil eden davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu davranışlar yaşamdaki deneyimler yoluyla doğrudan öğrenilmiş ya da yetişkin ve yetkin akranları model alırken veya tesadüfen gözlemlenerek sonradan kazanılmış davranışlar olarak belirtmiştir.

Margalit'e göre (1993) sosyal beceriler, "bir amaca yönelik kurallarla belirlenen, duruma bağlı, bireylerin içinde bulunduğu sosyal ortama göre değişen, olumlu veya nötr tepkilerin ortaya çıkmasına yardımcı olup, çevreden olumsuz tepki almayı önleyen öğrenilmiş davranışlardır" (Akt: Sazak, 2003).

Literatürde yer alan sosyal beceri tanımlarını temel olarak üç başlık altında sınıflandırmak mümkündür (Bacanlı ve Erdoğan, 2003).

İlk olarak, arkadaşlar tarafından kabulü veya ön planda olmayı sosyal becerinin bir göstergesi olarak alan "Akran Kabulü" tanımıdır. Bu tanımın dezavantajı, hangi özel davranışların akranlar tarafından kabul edilmeyi ya da popüler olmayı sağladığını belirleyememesidir.

İkincisi, sosyal becerinin, bireyin sosyal davranışının pekiştirilme ihtimalini çoğaltan veya cezalandırılma ihtimalini azaltan koşula özel davranışlar olarak kabul edildiği "Davranışsal" tanımıdır. Bu tanımın akran kabulü tanımına göre avantajı, belli sosyal davranışların öncesinin ve sonuçlarının değerlendirme ve iyileştirme amacıyla belirlenmiş ve işlevsel hale getirilmiş olmasıdır.

Üçüncü ve daha az tartışılan tanım ise, sosyal beceriyi, bireyin koşullarda, önemli sosyal sonuçları tahmin etmesine yardımcı olan davranışlar olarak ele alan "Sosyal Geçerlilik" tanımıdır.

Argyle'ye (1972) göre sosyal beceri, bireyin kişisel konumuna göre, uygun davranış kurallarını gösterme becerisidir. Bu kurallar bireyin kültürel yapısına bağlıdır ve her sosyal gruba göre değişiklik göstermektedir. Bu kuralları aktif olarak uyumlu hale getirmek için öğrenmek ve benimsemek gerekir. Kelly (1982) sosyal

beceriye, çevreden olumlu pekiştiriciler sağlayan veya devam ettiren, kişilerarası ilişki durumlarında kullanılan öğrenilmiş davranışlar olarak görmektedir (Akt: Telli, 2010).

Sosyal becerilerin beş temel özelliği vardır:

1. Sosyal beceriler bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal kurallarına bağlı olan, bireyin sosyal ortamlarda olumlu ya da nötr tepkiler almalarını, olumsuz tepkilerden kaçınmalarını sağlayan becerilerdir.
2. Sosyal beceriler öğrenilmiş davranışlardır. Farklı kültürlerde farklı sosyal kuralların olması, her toplumda farklı sosyal davranışların istenik kabul edilmesi, sosyal becerilerin öğrenilmiş olduklarını gösterir.
3. Sosyal beceriler amaca yöneliktir ve birey tarafından belirlenen bir amaç için kullanılırlar. Sınıfta soru soran öğrenci, problemi doğru çözmeye yardımcı olabilecek bilgi amacıyla bu becerileri kullanması gibi.
4. Sosyal beceriler duruma özgüdür ve sosyal ortamlara göre farklılaşırlar. Bu beceriler bireyin içinde bulunduğu sosyal ortama, ortamdaki kişilere ve etkileşim nedenine bağlı olarak değişmektedir.
5. Sosyal beceriler gözlenebilen becerilerin yanı sıra gözlenmeyen bilişsel ve duyuşsal elemanlardan oluşmaktadır. Selamlaşma, yardım alma, teşekkür etme ve paylaşma gibi davranışlar gözlenebilir elemanları oluştururken; sosyal durumu algılama, karar verme ve diğerlerinden alınan tepkiyi değerlendirebilme gibi beceriler ise gözlemlenemezdir (Sucuoğlu ve Çifçi, 2001).

Özbay (2003); insanoğlunu diğer canlılardan farklılaştıran temel ayırıcı sosyal bir varoluşa sahip olması olarak gösterilebileceğini belirtmiştir. İnsanın diğerleriyle beraber gelişme, öğrenme, değişme ve de en önemlisi yaşama zorunluluğu olduğunun da altını çizmiştir. Eskiden daha yavaş değişen sosyal yapıda belirli sosyal beceriler daha küçük sosyal dokular içerisinde kazanılıp kullanıldığı fakat günümüzde hızlı değişim ve insanların sosyal ve mekansal hareketliliği, yapılan işlerin karmaşıklığı ile farklı yapıda işbirliğini gerektirmesinin kişinin belli sosyal becerilerle donanmış olması zorunluluğunu getirdiğini açıklamıştır. Bu beceri zorunluluklarını; 1) İletişim kurma, 2) Kendini sunma, 3) Empati kurma, 4) İşbirliği gerçekleştirme, 5) Arkadaşlık kurma ve sürdürülebilirlik, 6) Başkalarının ihtiyaç ve

beklentilerini yordayabilme, 6) Bilgi alma, verme, 7) Sosyal rahatlık, 8) Karşılıklı bağlılık içinde olma, 9) Grup içi ve dışı performans sergileme gibi beceriler olduğunu vurgulamıştır.

Sosyal beceriler bireylerin yaşam kalitesini arttırarak, kendini gerçekleştirmelerinde de önemli bir unsur olarak görülebilir. Maslow'un belirttiği gibi kendini gerçekleştiren kişinin özellikleri arasında sosyal beceriye sahip insanın özelliklerine benzer birçok madde bulunmaktadır. Örneğin içten geldiği gibi davranabilme, otonomiye önem verme, genel olarak insanlara sempati ve sevgi duyabilme, diğerlerine empati ile yaklaşabilme, doğayı, kendini ve diğer insanları kabul etme, insanlarla derin kişiler arası ilişkilere girebilme vb. (Kepçeoğlu, 1994).

Konuya, sosyal becerilerdeki eksiklerin ne olduğunun betimleyerek yaklaşan Gresham (1988) sosyal beceri yetersizliklerini; beceri yetersizliği, performans yetersizliği, kendini kontrol yetersizliği ve beceriyi ortaya koyma yetersizliği olarak 4 grup içinde gruplamıştır (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

1- Beceri Yetersizliği: Bandura'nın kazanım ya da öğrenme eksikliği olarak belirttiği durumdur. Şayet kişi beceriyi daha önce hiç deneyimlememişse veya hiç deneyimlemiyorsa kişinin beceriyi kazanmadığı ileri sürülebilir.

2- Performans Yetersizliği: Performans yetersizliği olan kişi, beceriyi nasıl deneyimleyeceğinin farkındadır ama bu beceriyi istenen sıklıkta ve uygun zamanda kullanmayabilir.

3- Kendini Kontrol Yetersizliği: Kişi, duygusal tepkilerindeki artış yüzünden herhangi bir sosyal beceriyi öğrenemeyebilir.

4- Beceriyi Ortaya Koymada Yetersizlik: Bireyin repertuarında kazanılmış sosyal beceriler bulunduğu, ancak bu becerileri duygusal tepkilerindeki artış nedeniyle sergilemekte güçlük çektiği zaman bu yetersizlikten söz edilebilir.

2.1.1. Sosyal Becerilerin Sınıflandırılması

Sosyal becerilerin; kişiler arası davranışlar, benlikle ilgili davranışlar, akademik başarı, atılganlık, akran ilişkileri ve iletişim becerilerini içerdiğini belirtilmektedir. Kişiler arası davranışlar; arkadaş edinme, kendini tanıtmaya, katılma, yardım için bir şeyler isteme, kompliman yapma, özür dileme gibi sosyal ilişkileri içermektedir. Benlikle ilgili davranışlar ise; sosyal ortamları değerlendirme, kendine

özgü becerileri ayırma ve etkili olanları seçme, günlük stresle başa çıkma, başkalarının duygularını anlama ve kızgınlığın kontrol edilmesi becerilerini içermektedir. Akran kabulü; bilgi alma ve verme, bir etkinliğe katılma, diğer insanların duygularını anlamayı içermektedir. İletişim becerileri; iyi bir dinleyici olma, hoş sohbet olma, konuşmayı koruma, geri bildirim verme becerilerini içermektedir (Elksnin ve Elksnin, 1995).

Konuyla ilgili alan yazına bakıldığında, sosyal becerilerin ne olduğu ya da hangi davranışların sosyal beceriler başlığı altında incelendiğine yönelik genellikle birbirine benzer aktarımlar olduğu görülmektedir. Akkök (1996), sosyal becerileri şu şekilde sınıflamaktadır:

1. İlişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri; dinleme, konuşmayı başlatma, soru sorma, teşekkür etme, kendini tanıtmaya, başkalarını tanıtmaya, iltifat etme, yardım isteme, bir gruba katılma, yönerge verme, yönergelere uyma, özür dileme, ikna etme becerileri içermektedir.

2. Grupla bir işi yürütme becerileri; grupta iş bölümüne uyma, grupta sorumluluğu yerine getirme, başkalarının görüşlerini anlama becerilerini içermektedir.

3. Duygulara yönelik beceriler; kendi duygularını anlama, duygularını ifade etme, başkalarının duygularını anlama, karşı tarafın kızgınlığı ile baş etme, sevgi ile duyguları ifade etme, kendini ödüllendirme.

4. Saldırgan davranışlar ile başa çıkma becerileri; izin isteme, paylaşma, başkalarına yardım etme, uzlaşma, kızgınlığı kontrol etme, hakkını koruma ve savunma, alay etmeyle başa çıkma gibi.

5. Stres durumlarıyla başa çıkma becerileri; başarısız olunan bir durumla başa çıkma, grup baskısıyla başa çıkma, utanılan bir durumla başa çıkma, yalnız bırakılma ile başa çıkmayı içerir.

6. Plan yapma ve problem çözme becerileri ise; ne yapacağına karar verme, sorunun nedenlerini araştırma, amaç oluşturma, bilgi toplama, karar verme, bir işe yoğunlaşma becerilerini kapsamaktadır.

Sosyal beceriyi alt boyutları olan bir olgu olarak inceleyen Riggio' ya (1986) göre bu boyutlar duygusal anlatıcılık, duygusal duyarlılık, duygusal kontrol, sosyal

anlatımcılık, sosyal duyarlılık, sosyal kontrol ve sosyal manipülasyondur. Riggio (1986) bu boyutları şu şekilde açıklamıştır:

1. Duygusal Anlatımcılık: Duygusal anlatımcılık, sözel olmayan ipuçlarını algılama ile duygularını uygun bir şekilde ifade etme becerisini içerir. Bu becerilere sahip bireyler enerjik ve oldukça neşelidirler.

2. Duygusal Duyarlılık: Duygusal duyarlılık, bireyin başkalarından gelen sözel olmayan ipuçlarını alabilme ve bunları çözebilme becerilerini kapsar. Bu becerilere sahip bireyler, başkalarından gelecek sözel olmayan iletilere karşı ilgili ve dikkatlidirler ve başkalarının duygusal durumlarını oldukça kolay anlayabilirler.

3. Duygusal Kontrol: Duygusal kontrol, bireyin hem sözel olmayan hem de duygusal göstergeleri kontrol edebilmesi ve düzenleyebilmesidir. Bu becerilere sahip bireyler, duygularını kontrol edebilirler, gerektiğinde dışa vurup gerektiğinde gizleyebilirler.

4. Sosyal Anlatımcılık: Sosyal anlatımcılık, sözel ifade ve sosyal etkileşimde bulunabilme becerilerine içerir. Bu becerilere sahip bireyler dışa dönük ve dost canlısıdır.

5. Sosyal Duyarlılık: Sosyal duyarlılık, uygun sosyal davranış normları ile ilgili bilgiye sahip olmayı ve sözel iletişimi anlayabilmeyi kapsar. Sosyal olarak duyarlı bireyler, hem başkalarına karşı kendi davranışları, hem de başkalarının kendilerine karşı davranışları konusunda dikkatli ve özenlidirler.

6. Sosyal Kontrol: Sosyal kontrol, kendini sosyal olarak ortaya koyma ve ifade etme becerilerini içerir. Sosyal kontrol düzeyi yüksek bireyler, sosyal olarak uyumlu ve kendilerine güvenlidirler ve farklı sosyal rolleri kolaylıkla oynayabilirler.

7. Sosyal Manipülasyon: Sosyal manipülasyon, hem bir beceri hem de genel bir tutum olarak ele alınabilir. Bu beceriye sahip bireyler, sosyal ilişkilerinde zaman zaman başkalarını manipüle etmenin gerekliliğine inanırlar. Bu kişiler, sosyal etkileşimin sonuçlarını istedikleri gibi değiştirme becerisine sahiptirler.

Bireyin çevresiyle etkileşimini kolaylaştırdığı, sosyal kabulünü arttırdığı kabul edilen sosyal becerilerin çok çeşitli olduğu ve bu becerilerin farklı çalışmalarda değişik şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Stephens (1978), Cartledge ve Milburn (1986) bu becerileri; bireyin kendisi ile ilgili, çevre ile ilgili, iş/görev ile

ilgili ve kişiler arası etkileşimle ilgili davranışlar olarak dört grupta toplamışlardır. Sargent (1991) ise sosyal becerileri alt gruplara ayırarak, sınıf ile ilgili beceriler, okul ile ilgili beceriler, kişisel beceriler, etkileşim kurma becerileri, toplumla ilgili beceriler ve işle ilgili sosyal beceriler olarak gruplamış, her grupta yer alan becerileri de ilköğretim, ortaöğretim ve lise dönemlerine göre sıralamıştır (Sucuoğlu ve çiftçi, 2001).

2.1.2. Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi

2.1.2.1. Sosyal Beceri Programları

Bacanlı, (1999)'ya göre sosyal beceri eksikliği çeken kişiler aslında bilişsel yetersizlikleri nedeniyle bu durumdadırlar. Başka bir ifadeyle onlar sosyal ortamlarda ne yapacaklarını bilememektedirler. İnsanların zihinlerinde bilişsel senaryolar vardır. Bu senaryolar onların olayları anlamalarına ve uygun davranışları göstermelerine yardımcı olacaktır. Bu anlayışa göre verilecek eğitim daha çok kişinin bilişsel yeterliğini arttırmaya yönelik olmalıdır.

Bilişsel yaklaşıma göre sosyal beceri eğitiminin bir boyutu da iç düşünme ve duygusal durumla ilgili olanıdır. Çevresel uyarıcıların sonucu ve bireyin bu uyarıcılara gösterdiği tepki arasında oluşan düşünce davranışları yönlendirir ve bu nedenle sosyal beceri eğitimine oldukça uygun olan yöntemlerden biridir. Sosyal karşılaşmayla ilgili düşünceler sosyal ortamın yorumlanma biçimine göre belirlenir. Bu nedenle sosyal algılamayı geliştirme yönünde yapılan müdahalelerin göz önüne alınması gerekir. İç veya dış olaylardan etkilenebilen duygular da sosyal tepkileri etkiler. Düşünceler ve duygular birbirleriyle etkileşim halindedirler ve kolayca ayrılmazlar. Sosyal davranışsal öğrenme modeli; bu modele göre sosyal beceri eksikliğinin kaynağı, sosyal davranışın kazanılmamış olması olarak belirtmiştir. (Bacanlı 1999).

Son yıllarda sosyal beceri konusunda yapılan araştırmalar, farklı gelişim dönemlerindeki bireylerin sosyal becerilerini geliştirmeye dönük programlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu programlar incelendiğinde çoğunluğunun ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerini hedeflediği görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında temel sosyal becerilerin üniversite düzeyinde değil de zaman kaybetmeden ilköğretim ya da en geç ortaöğretim düzeyinde kazandırılması zorunluluğu ön plana

çıkılmaktadır. Türkiye koşullarında değerlendirildiğinde ise iletişim ve çatışma çözme becerilerini geliştirmeye dönük programların geç sayılsa bile henüz üniversite düzeyinde dahi yaygınlaşamadığı görülmektedir (Karahan, 2008).

Sosyal beceri eğitimi programları ile olumsuz sosyal davranışların azaltılması ve olumlu sosyal davranışların artırılması amaçlanmaktadır. Bireyler sosyal durumları kontrol altına almada ve istenen sonuçlara ulaşmada daha çok beceriye sahip hale gelebilirler. Sosyal beceri eğitimi programlarında öğretilen beceriler amacına göre değişse de genellikle konuşmayı başlatmayı, akıcı bir şekilde konuşmayı, övgü alıp vermeyi, fiziksel görünümün iyileştirilmesini, sözsüz iletişim yöntemlerini ve fiziksel yakınlık yaklaşımlarını içermektedir. Sosyal beceri eğitimi, bireysel olarak verilebilirse de daha çok gruplar halinde düzenlenmektedir. Grup biçimindeki düzenleme öğrenilen becerilerin uygulanması (grup önünde konuşmak gibi) için bir ortam sağlarken kişiler arası ilişkilerin oluşumunu da teşvik etmektedir (Çakıl, 1998).

Sosyal beceri eğitimine genellikle farklı kişiler farklı anlamlar vermektedirler. Bazıları, sosyal becerilerin öğretilmeye başlanmadan önce en basit parçalara (beden hareketleri, jestler, el, göz ve yüz hareketleri gibi) ayrılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bazıları da, becerinin parçalar yerine bütün olarak (tüm sosyal durumu yönetmek gibi) ele alınması gerektiğini önermektedirler. Ancak, beceri, ister parça ister bütün olarak ele alınsın, sonuçta geliştirilmek istenmektedir. Sosyal beceri eğitimi; bireyin sosyal durumlar ile daha etkili olarak başa çıkmasını kolaylaştıran, sosyal etkileşim sürecinde olup bitenler hakkında farkındalığı arttıran ve iletişim becerilerinin öğrenilmesi için olanaklar sağlayan bir terapötik yaklaşımdır. Sosyal beceri eğitimi programları, bazı bakımlardan (amaçlanan beceri türleri ve sayısı, oturum sayısı ve süresi, beceri ve performansın kazanımını sağlayan yöntemler ve genel format gibi) farklılaşsa da üç temel varsayımın paylaşılması bakımından ortak bir özellik gösterirler.

1. Karşılıklı pekiştirici ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesinde güçlük çeken bireyler, başkalarından uygun ve pekiştirici tepkiler alacak şekilde davranmayı öğrenmemişlerdir.

2. Bu kişiler daha farklı nasıl davranacaklarını öğrenebilirler.

3. Sosyal kabul görmeyen bireyler, sosyal kabul gören davranışları ne kadar çok kazanıp gösterirlerse başkalarının olumlu tepki ve değerlendirmelerini de o kadar alacaklardır (Priestley ve Diğ, 1978'den Akt: Çakıl, 1998).

Riggio'nun (1986) belirttiğine göre; sosyal beceri eğitimi okul ortamı, endüstri, hastane ortamı v.b gibi çok geniş bir yelpazede uygulama alanına sahiptir. Sosyal beceri eğitimi yaşam sürecinde çocuklara, ergenlere, yetişkinlere ve yaşlılara yönelik olarak uygulanması yönü ile de sınıflandırılabilir. Buradan anlaşılmaktadır ki sosyal beceri eğitimi daha çok şu alanlarda kullanılmaktadır:

1. İletişim kurabilme becerisi özürli olan kişiler; işitme ve zihinsel engellilerde,
2. Ruhsal ya da bedensel özürleri nedeniyle iletişim cesaretinde bulunamayan kişilerde,
3. Duygusal ve zihinsel probleme sahip kişilerin yakınları ve öğretmenlerine,
4. İnsanlara hitap eden mesleklerde çalışanlara,
5. Doğrudan insan ilişkileri gerektiren alanlarda (psikolojik danışman gibi)
6. Aile ilişkilerini geliştirmeye yönelik danışmanlık hizmetlerinde ve
7. Toplum içerisinde rahat olamayan ve kendisini ifade edemeyen kişileri kapsayan alanlarda kullanılır.

2.1.2.2. Sosyal Becerilerin Geliştirilmesinde Kullanılan Temel Yöntemler

a) Modelden Öğrenme: Kişinin diğerlerini gözleyerek ve model alarak bu becerileri edindiği öğrenme sürecidir. Gelişim sürecindeki öğrenmelerimizin büyük kısmı bu modellerin taklidine dayalıdır. Örneğin; çocuklar ana-babalarının konuşmalarını, jest ve mimiklerini model alarak konuşmayı, jest ve mimikleri öğrenebilirler. Benzer şekilde, yetişkinler, yaşamlarındaki önemli kişilerin tercihlerini ve davranışlarını taklit ederek kişiler arası iletişim becerileri ya da mesleki ilgileri kazanabilirler. Model alınan kişiler genellikle bir şekilde bağımsız olan kişiler olduğu için en etkili öğrenme biçimidir. Özellikle, modeller, davranışları için ödüllendirildiklerinde ya da modeller, gözleyen kişi için önemli olduğunda, davranışları daha çok taklit edilir (Elliott ve Gresham, 1993).

b) Öğretim Yoluyla Öğrenme: Bireylere, tanımlandırılabilen bir davranış ya da performans standartlarına ilişkin bilginin sunulmasıdır. Bu tanımlamaya göre

öğretimin çeşitli işlevleri vardır. Bu temel işlevler şu şekildedir (Ladd ve Mize, 1983):

1.Sosyal davranışın tanımlanması ya da sosyal davranışların belirgin özelliklerinin iletilmesidir.

2.Davranışsal Teşvik, Sözel Öğretim: Sosyal beceriye dayalı davranış betimlerinin, örneklerin, kuralların iletilmesini ve davranışın pekiştirilmesini içermektedir.

3.Modellik Ederek Öğretim: Canlı ya da filme alınmış davranışsal performanslar aracılığı ile sosyal becerilerin nasıl gösterileceği konusunda bilgi verilmesidir. Örneğin; gösterilen filmdeki bir oyuncunun davranışına ilişkin bilgi verilebilir.

c) Pekiştirme: Pekiştirme, sosyal becerilerin gösterilme sıklığını arttırmak için bazı çevresel uyarıcıların sunulması ya da geri çekilmesidir. Sosyal beceri eğitimi programlarında, en sık kullanılan tekniklerden biridir. Olumlu ve olumsuz pekiştirecin her ikisi de sosyal becerinin geliştirilmesinde etkili bir şekilde kullanılmaktadır (Elliott ve Gresham, 1993).

d) Rol Oynama: Dikmener (1997)'in belirttiğine göre; rol oynamanın sosyal beceri eğitiminde kullanılan önemli bir teknik olduğunu söylemektedir. Rol oyununu bireyin normalde davranmadığı şekilde bir rol üstlenmesi ve çeşitli şekillerde davranması istenen bir durum olduğunu belirtmişlerdir.

e) Temel Sosyal Beceri Alıştırmaları: Kişiler arası etkileşim, vücut duruşu, yüzdeki ifadeler, jest ve mimikler, göz kontağı, temas ve konuşma gibi kompleks bir davranış silsilesinin sağlıklı bir biçimde düzenlenmesine ve eşgüdümünün sağlanmasına bağlıdır. Alıştırmalar, sosyal etkileşimde yetersizlik olarak tanımlanan durumlar için bir yardım aracı olarak kullanılabilir. Sosyal beceri yetersizliği olan bireylerin problemleri olduğu durumlar belirlenebilir ve uygun alıştırmalar bunlara uygulanabilir (Çakıl, 1998).

f) Davranışın Prova Edilmesi: Herhangi bir sosyal davranışın zihinde saklanması ya da sosyal becerilerin daha etkili davranışsal performanslarının üretilmesi için sosyal beceri uygulamalarının tekrar edilmesi olarak tanımlanabilir. Davranışın prova edilmesi, üç şekilde olabilmektedir (Elliot ve Gresham, 1993):

1. Davranışın gizli prova edilmesi

2. Davranışın sözel olarak prova edilmesi
3. Davranışın açık olarak prova edilmesi

g) Geri İletim: Bireye, gösterdiği bir sosyal beceri performansı ile içsel ya da ölçüte dayalı standart bir performans arasındaki uyuma derecesine ilişkin bilgi verilmesi anlamına gelmektedir. Geri iletişim, değerlendirici ve bilgilendirici olmak üzere iki biçimde kullanılmaktadır. Değerlendirici geri iletişim; bireyin bir davranışsal performansı, dışsal bir performans ölçütüne denk bir biçimde gösterip göstermediğine ilişkin bilgi verilmesidir. Bilgilendirici geri iletişim ise bireye, gösterdiği bir sosyal becerinin doğru ya da yanlış performansının nedenlerine ilişkin bilgi verilmesidir (Elliot ve Gresham, 1993).

h) Kademeli Yaklaşım: Priestley ve diğerleri'ne (1978) göre sosyal beceri gerektiren bir davranış, birey için çok güç görüldüğünde, daha kolay hale getirilerek bireyin başa çıkması sağlanabilir. Bunu yapmanın bir yolu, amaçlanan davranışla daha az ilişkili olan bir davranış ile başlamaktır. Kademeli olarak yapılan pratikler sonucunda, bu davranış, aşamalı bir şekilde kazanılabilir. Böylece, bu davranış, hedef davranışa gittikçe yaklaşır. Diğer bir yol ise karmaşık bir davranışın basit parçalara bölünmesi ve her birinin ayrı olarak ele alınmasıdır. Sonra, başlangıçta, son derece zor görünen davranış örüntüsüne ulaşıncaya kadar, bu parçalar tekrar bir araya getirilir. Kademeli yaklaşım, yapay bir ortamda kazanılan becerilerin gerçek yaşama transfer edilmesinde de kullanılabilir (Akt: Çakıl, 1998).

2.1.3. Zihinsel Engel ve Sosyal Beceriler

Sosyal beceriler günlük yaşam içerisinde bağımsız olmanın en önemli kriterlerinden biridir. Hatta bazı durumlarda akademik becerilerden daha da önemli bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Zihinsel engelli olan bireyler sosyal, duygusal ve davranışsal problemleri, normal gelişim gösteren bireylere nazaran daha sık yaşarlar. Zihinsel engelli bireylerin akademik alanlardaki başarısız deneyimleri, sosyal, duygusal ve davranışsal problemler yaşamalarının temel nedeni olarak gösterilmektedir. Ayrıca, sosyal gelişim ile zeka yaşı arasında doğrudan bir ilişkinin olması, dolayısıyla zeka yaşının bireyin bulunduğu takvim yaşından daha düşük olması sosyal, duygusal ve davranışsal problemler yaşamasına neden olabilmektedir. Zihinsel engelli çocuklar, genellikle zayıf kişiler arası becerilere sahiptirler ve sosyal olarak uygun olmayan davranışlar gösterebilmektedirler. Bu nedenle genellikle

akranları ve sınıftaki diğerlerince reddedilme durumu ile yüz yüze kalabilmektedirler (Cavkaytar ve Diken, 2006).

Sosyal beceriler, diğerleri ile etkileşim kurmak için sergilenen, ortam ve durumlara göre farklılaşan, belli ortamlarda sosyal sonuçları kestirmemize yardımcı olan becerilerdir. Parmak kaldırmak, yardım etmek, paylaşmak, işbirliği yapmak, selamlaşmak, sıra beklemek, eleştiri ile başa çıkmak gibi sosyal becerilere sahip olan çocuklar akranları ile daha olumlu etkileşim/iletişim kurabilmekte, yetişkinler tarafından daha uyumlu olarak görülmektedir. Özel eğitim gereksinimli çocukların sosyal gelişimleri, diğer yetersizliklerine paralel olarak yavaş olmakta, çevreden gelen sosyal ipuçlarını ve diğerlerinin davranışlarını anlama ve yordamada problem yaşayabilmektedirler. Bu çocukların sergiledikleri birçok problem davranışın sosyal beceri yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıktığı, sosyal becerilerin akademik beceriler için de ön koşul beceriler olduğu ileri sürülmektedir. Dinleme becerisi olmayan, derste konuşmak için sırasını beklemeyen, diğerleri ile işbirliği yapmayan çocuğun akademik becerileri olumsuz etkilenmekte, akademik beceriler ile sosyal becerilerdeki sınırlılıklar problem davranışlarla birleşerek çocuğun sosyal kabulünü olumsuz etkilemektedir. Böylece sosyal becerideki eksiklik sosyal kabulde önemli rol oynamakta, daha az kabul gören çocukların daha az arkadaşları olmakta, az arkadaş sosyal etkileşimi daha da sınırlandırmakta, az etkileşim ise sosyal gelişimi ve sosyal becerilerin taklit edilerek, kullanılarak öğrenilmesini engellemektedir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006).

Zeka geriliği olan çocuklar insanlarla kolay ilişki kuramazlar. Kurulan ilişkiyi sürdürmekte zorlanırlar. Kendilerinden daha küçüklerle arkadaşlık etmeyi tercih ederler. Grup içinde daima başkalarına bağımlı olmayı tercih ederler. Oyun ve toplum kurallarına uymada güçlük gösterirler (Özgür, 2004).

Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri, engelli olmayan yaşlılarına göre daha az ortaya konmakta, bu nedenle bu bireyler başkasının iç dünyasını anlama, başkalarının yerine kendini koyarak düşünebilme gibi becerileri geç ve güç kazanmaktadırlar. Sosyal olayların sonuçlarını önceden kestirebilmede yetersizdirler, karar verme ve problem çözebilme becerilerinde güçlükler yaşarlar. Zihinsel engelli bireylerin, uzun yıllar boyunca ayrı özel okullarda ya da normal okullar içerisinde

yer alan özel sınıflarda eğitim almalarının, sosyal becerilerdeki yetersizliklerine neden olduğu düşünülmektedir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Konuyla ilgili yapılan birçok araştırma, duygusal bozukluk ve olumsuz sosyal davranışlar ile zihin engeli arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Son güncel araştırmalar zihinsel engelli bireylerin duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları gerçeğini vurgulamaktadır. Daha da önemlisi zihinsel engelli bireylerin geriliği olmayan insanlarla karşılaştırıldıklarında psikopatoloji görülme oranları daha yaygındır (Brannon, 1999).

Alan yazında zihinsel engellilerle ilgili araştırma sonuçları akademik beceriler ya da iş becerilerindeki yeterliliklerinin, bireyin toplumda özerk ya da diğerlerine en az bağımlı olarak yaşayabilmesi için yeterli olmadığını, bağımsızlığın ve topluma uyum sağlamanın temel koşulunun sosyal yeterlilik olduğunu vurgulamaktadır. Hafif derecedeki zihinsel engelli çocuklar akademik becerilerde yaşlılarına göre benzer performans gösterebilirler bile sosyal becerilerdeki yetersizlikleri sebebiyle normal eğitim kurumlarına kabul edilmemekte ya da bu kurumlarda yaşlıları tarafından reddedilmektedirler (Sucuoğlu ve Çiftçi, 2001).

Zihinsel engelli çocukların sosyal gelişimleri diğer gelişimlerine paralel olarak yavaş olmakta, çevreden gelen sosyal ipuçlarını ve diğerlerinin davranışlarını anlama ve yordamada problemler yaşayabilmektedirler. Bu çocukların yaşadıkları birçok problem davranışların sosyal beceri eksikliğine bağlı olarak ortaya çıktığı, sosyal becerilerin akademik beceriler için de ön koşul olduğu açıklanmaktadır. Dinleme becerisi olmayan, derste konuşmak için sırasını beklemeyen, diğerleri ile işbirliği yapmayan çocuğun akademik becerileri olumsuz etkilenmektedir (Sucuoğlu, Kargın, 2005).

Zihinsel geriliği olan bireylerin genellikle kişiler arası ilişkiler kurma ve sürdürmede güçlükleri vardır. Örneğin yaşlıları tarafından kabulden çok reddedildiklerinin bir göstergesi olarak yakın kişisel arkadaşlıklar geliştirmelerinde sorunlar yaşayabilirler. Reddedilmelerinin sıklığı, gösterdikleri davranışların uygunsuzluk derecesi ile uyumlu olmaktadır. Uygunsuz davranışlar ve yaşlıları tarafından reddedilme her eğitim kademesinde görülebilmektedir. Bu tip davranışlar çoğunlukla diğer kişilerle etkileşimde bir risk olarak ortaya çıkar ve bazı durumlarda zihinsel engelli bireylerin gösterdikleri davranış problemleri kalıcı hale gelebilir. Bu

davranışların hem engelli birey, hem de çevresi için olumsuz birçok sonucu olabilir (Eripek, 2005; Özen, Çolak ve Acar, 2002).

2.2. ZİHİNSEL ENGEL KAVRAMI

Zihinsel engelle çok çeşitli disiplinlerin ilgilenmesi ve her disiplin grubunun zihinsel engeli kendi disiplini çerçevesinde ele alması nedeniyle birçok tanım ortaya çıkmıştır. Bu durum da zihinsel engelin tek bir şekilde tanımlanmasını imkansız hale getirmektedir. Fakat günümüzde yapılan tanımların hep ortak noktaları olmuştur. Bu tanımlar bir şekilde “zeka veya biliş” ve “öğrenmedeki yetersizlik” ile ilişkilendirilmiştir. Yine yapılan tanımlar kişinin bağımsız yaşaması için gerekli olan günlük yaşamdaki davranışlarda veya becerilerdeki sınırlılıkları vurgularken, genellikle belli bir yaşın ve engel durumunun düzeltilemez bir durum olması gerekliliğini vurgulamaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2006).

Doll ve Tredgold’un yapmış olduğu tanımlar daha sonraki yıllarda yapılan pek çok tanıma temel niteliği taşımaktadır. Zihinsel engelli bireyler hakkında çalışmalar yapan saygın ve ciddi bir dernek olarak Amerikan Zeka Geriliği Derneği (American Association on Mental Retardation – AAMR) yıllarca konu üzerine yaptığı araştırmalarla bir çok tanım önermiştir. Bugün AAMR olarak bilinen ve kuruluşu 1876 yıllarına uzanan bu kuruluş çalışmalarını ilk kez 1921 yılında bir yönergede toplamıştır. 1959 yılında zeka geriliği alanındaki terim ve tanım karışıklığını önlemek, daha doğru ve üzerinde çalışılabilecek bir tanım geliştirebilmek için bünyesinde bir komite oluşturulmuştur. 1961’de 1959 yılında yayımlanan yönerge üzerinde ufak değişikliklere gidilerek yeniden yayımlanmıştır. Heber (1961)’e göre zeka geriliği; “gelişim dönemi içerisinde meydana gelen ve uyumsal davranış bozukluğuyla ilişkili genel zihinsel işlevlerde normal altını göstermektedir” şeklinde tanımlanmıştır (Eripek, 2005).

American Association on Mental Retardation (AAMR) yaptığı değerlendirme ile bireyin zihinsel engelli sayılabilmesi için, zihinsel işlevlerde normalin altında olup aynı zamanda uyumsal beceri alanlarından (iletişim, kendine bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılık göstermesi

gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bu yetersizlik ve sınırlılıkların 18 yaşından önce ortaya çıkması gerekir. Tanımda zihinsel engelli kabul edilmenin üç ölçütü vardır.

Bunlar:

- Zihinsel işlevlerde yetersizlik
- Uyumsal davranışlarda yetersizlik
- Yetersizliğin gelişimsel dönemlerde ortaya çıkması (Sucuoğlu, Kargın, 2006).

Ülkemizde 1990 yılında yayınlanan Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programı'nda doğumdan önce, doğum esnasında ve sonraki gelişim sürecinde oluşan çeşitli nedenlerle zihin, sosyal, olgunluk, psikodevimsel gelişim ve fonksiyonlarında sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme sonucu olarak yaşitlarına göre ¼ ve daha yüksek oranda gerilik ve yetersizliği nedeniyle normal eğitim programından yararlanamayanlara "geri zekalı" denir şeklinde tanımlanmıştır (Eripek, 2001). 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre zihinsel yetersizliği olan birey; zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi, ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

2.2.1. Zihinsel Engelin Sınıflandırılması

Geleneksel sınıflandırma sisteminde zihin engelli olan çocuklar, zihin engelliliğin nedenlerine ve ağırlık derecesine göre sınıflandırılmaktadır. Zihin engelliliğin nedenlerine göre sınıflandırma daha çok tıp alanındaki uzmanlar tarafından tercih edilen ve zihin engelliliğe neden olan biyolojik veya tıbbi faktörler göz önünde bulundurularak yapılan sınıflandırmadır (Cavkaytar ve Diken, 2006). Zeka geriliği gösteren çocukların nedenlere göre sınıflandırılması önemli bazı tereddütlere neden olmaktadır. Her şeyden önce nedenlere göre yapılan sınıflamaların eğitimciler için pratik bir değeri bulunmamaktadır. Örneğin, çocuktaki beyin incinmesi ya da hasarı onun eğitim gereksinimi konusunda aydınlatıcı bir bilgi vermemektedir (Eripek, 2005).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2006 yılında yayınladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde bu sınıflandırma;

Psikolojik Sınıflandırma		Eğitsel Sınıflandırma	
Zeka Bölümü		Zeka Bölümü	
Hafif	55-70	Eğitilebilir	50-75
Orta	40-55	Öğretilebilir	25-50
Ağır	25-40	Ağır	0-25
Çok ağır	0-25		

Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan birey,

Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan birey,

Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey,

Çok Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Birey: Bireyin zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamaması nedeniyle yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan birey, olarak tanımlanmıştır.

Zihinsel engelli bireylerin eğitsel sınıflandırmasında ise zeka geriliği gösteren çocuklar, eğitim gereksinimlerine göre eğitilebilir, öğretilebilir, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmakta ve bu sınıflandırma neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceklerini ifade etmektedir.

Tıbbi sınıflandırma ise;

Zeka Bölümü	Tıbbi Tanı
70-55	Debil
55-35	Embesil
35-25	İdiot

25-altı	İdiot
---------	-------

1992' de AAMR daha önce yapmış olduğu sınıflamaya işlevsellik katarak yeni bir boyut kazandırmıştır. Buna göre zihinsel engellilik, uygulanan zeka testlerinden elde edilen zeka bölümlerine (IQ Puanlarına) göre değil de, bireyin gereksinim duyduğu destek hizmetlerinin yoğunluğuna göre sınıflandırılmaktadır.

1- Aralıklı Desteğe Gereksinim Duyanlar: Sürekli desteğe gereksinim duymayıp, bazı özel durumlarda desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, iş bulma).

2- Sınırlı Desteğe Gereksinim Duyanlar: Aralıklı değil de zaman içinde tutarlı ve zaman-sınırlı desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, iş eğitim alma).

3- Yoğun Desteğe Gereksinim Duyanlar: Günlük yaşamda farklı ortamlarda (iş ya da evde) günlük ve zaman-sınırlı olmayan desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, işte günlük ve uzun süreli destek alma).

4- Yaygın Desteğe Gereksinim Duyanlar: Günlük yaşamın her evresinde yani farklı ortamlarda ve yaşam boyu süren, tutarlı ve yüksek yoğunlukta desteğe gereksinim duyarlar (Örneğin, kronik tıbbi duruma sahip olma) (Eripek, 2005).

2.2.2. Zihinsel Engelin Nedenleri

Zihinsel engel ülkemizde sıkça rastlanabilen bir durumdur. Çocukların zihinsel engelli olmasına neden birçok etmen bulunmaktadır. Aşağıda belirtilen nedenlerin bazıları her zaman zihinsel engele sebep olmamaktadır, ancak bir etken olarak dikkate alınmalıdır.

Doğum öncesi:

- ✓ Çok erken veya geç yaştaki gebelikler,
- ✓ Hamileliğin özellikle embriyo safhasında uzun süreli yüksek ateş,
- ✓ Hamilelik döneminde yaşanan bazı hastalıklar,
- ✓ Hamilelikte hekim kontrolü olmadan ilaç kullanma,
- ✓ Alkol, sigara, uyuşturucu vb. madde kullanma,
- ✓ Anemi,
- ✓ Annenin geçirdiği kronik hastalıklar,
- ✓ Beslenmedeki yetersizlik veya sağlıksızlıklar,
- ✓ Hamilelik esnasında geçirilen kazalar.

- ✓ Kalıtsal bozukluklar, hücre transferi hataları (Ataman, 2009).

Doğum Anı Nedenler:

Yeni doğanın doğum travmasına karşı son derece dirençli olmasına ve dikkate değer iyileşme güçlerine sahip olmasına karşın, rastlantısal olarak ortaya çıkan birçok neden, yeni doğanın zarar görmesine neden olabilmektedir. Yetersiz oksijen yani anoksiya ve bebeğin başı üzerinde beklenmedik basınç, doğum sancısının ve doğumun iki temel istenmeyen sonucunu doğurur. Doğum sırasında bebeğin dışarı çok hızlı çekilmesiyle, annenin kemikleri başın uygun biçimde geçmesi için çok darsa, serviks yeterince genişlememişse ya da başka bir çok nedenle bebeğin başı çok fazla basınca maruz kalabilmektedir. Böyle beklenmedik basınç durumunda kafatası içi kanamanın sonucu olarak beyin hasarı ortaya çıkabilmektedir. Şu halde, beklenmedik basıncın önlenmesi doğum sancısı ve doğum sırasında en çok dikkat edilecek noktalardır. Bunun yanında, güç doğum, bebeğe değişik doğum araçlarıyla müdahale edilmesi, forseps, çengel ya da vakum uygulanması bebeğin kafatası içindeki beynine basınç yapması ve kanamalara neden olması nedeniyle zedelenme oluşabilmektedir. Doğum sırasında çocuğa bulaşan hastalıklar da yetersizliğe neden olabilmektedir. Frengi, verem ve çeşitli mikroorganizmalar çocuğun gözüne bulaşıp körlük nedeni oluşturabilmektedir.

Diğer faktörler:

- ✓ Yaralanma veya travmatik durumlar
- ✓ Metabolizma ve beslenme patolojileri
- ✓ Beyin rahatsızlıkları
- ✓ Doğum öncesi nedeni bilinmeyen durumlar
- ✓ Kromozom anormallikleri
- ✓ Hamilelik bozuklukları
- ✓ Psikopatolojiler
- ✓ Çevresel nedenler (Yanardağ, 2001).

Zeka geriliğinin nedenleri, kuşaklar arasında aileden çocuğa geçen biyotıbbi, sosyal davranışsal ve eğitsel risk etmenleri gruplarına ayrılabilir. Biyotıbbi etmenler, genetik bozukluklar ya da beslenme gibi biyolojik süreçlerle ilişkilidir. Davranışsal etmenler annenin madde bağımlısı olması gibi zarar veren davranışlarla ilişkilidir.

Eğitsel etmenler ise zihinsel gelişimi ilerleten ve uyumsal becerileri artıran aile ve eğitim desteğinin var olması ile ilişkilidir (Eripek, 2005).

2.2.3. Zihinsel Engelli Çocukların Gelişim Özellikleri

Zihinsel engelli çocuklar çeşitli nedenlerle yaşıtlarından daha yavaş gelişmektedirler. Öğrenme hızları, normal yaşıtlarından $\frac{1}{2}$ ile $\frac{3}{4}$ oranlarında daha yavaştır. Bu çocukların gelişimleri sınırlı ve gelişim ritimleri yavaştır. Bireysel özelliklere, engelin derecesine, eğitim ve aile ile ilgili çevresel koşullara bağlı olarak zihinsel engelli çocukların özellikleri farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar; gecikmiş konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel okuma-yazma-sayma becerilerini kazanmada ortaya çıkan gecikme durumudur (Kulaksızoğlu, 2003).

2.2.3.1. Bilişsel Gelişim Özellikleri

Farklı kuramcılar zihinsel engelli çocukların bilişsel gelişimlerine farklı yaklaşmaktadırlar. Gelişimsel model, zeka geriliği olan çocukların bilişsel gelişimlerinin gecikmiş veya yavaş, ancak esas itibariyle normal olduğunu kabul ederler. Farklılık modeli ise bu çocukların bilişsel gelişimlerinin geriliği olmayan çocuklardan farklı olarak ilerlediğini öne sürer. Gelişimsel yaklaşım, en azından zeka geriliği hafif olan bireylerde, bilişsel gelişim evrelerinin ortalama zekası olan bireylerle aynı olduğunu savunmaktadır. Zeka geriliği olan bireyler kendilerinden daha zeki olan bireylerin geçtiği evrelerin aynısından geçmektedirler. Gelişimsel yaklaşımın karşısında yer alan farklılık yaklaşımını benimseyenler ise, zeka geriliği olan bireylerin bilişsel gelişimleri yalnızca hız ve en son ulaşılan düzey yönlerinden yani nicel yönlerden değil, gelişimin niteliği yönünden de normallerden farklılıklar göstermektedir (Eripek, 2005).

Genellikle zihinsel engellilerin uzun süreli belleklerinde önemli problemleri olmadığı kabul edilmektedir. Zihinsel engelli bireyler, normal bireylere göre daha geç ve güç öğrenmektedirler. Fakat bir kez öğrendiklerinde (öğrendikleri bilgi ya da beceri uzun süreli bellekte yer aldığında) hatırlamaları normal yaşıtlarından farklılık göstermektedir. Yalnızca bunları kullanmada, özellikle herhangi bir öğrenme ortamında öğrenilen bilgi ya da davranışları benzer ortamlarda uygulamada, yani transfer etmede güçlükleri bulunmaktadır (Shift, 1969).

2.2.3.2. Dil Gelişimi

Dil ve konuşma öğrenilen bir davranıştır. Zihinsel engelli bireyler dil ve konuşmayı normal bireylerin geçtiği basamaklardan geçerek öğrenmekte ve geliştirmektedirler. Ancak bu basamaklardan geçiş hızları yavaştır. Bu nedenle dil ve konuşma gelişimlerinde gecikme ve ilk basamaklarda takılma durumlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra zihinsel engelli çocuklarda konuşma engelleri daha yaygın olarak görülmektedir. Grup olarak ele alındığında zihinsel engelli çocuklarda en yaygın olarak görülen konuşma engelleri eklemleme bozukluğu, ses bozukluğu ve kekemelik olmaktadır. Hafif derecede zihinsel engelli çocuklarda sıklıkla gecikmiş konuşmaya rastlanırken, orta derecede zihinsel engelli çocuklarda basmakalıp konuşmalara, ağır derecede zihinsel engelli çocuklarda konuşamamazlık ya da babıldama, çağıldama gibi konuşma gelişiminin ilk basamaklarında kalma durumlarına rastlanmaktadır (Varol, 2002).

2.2.3.3. Motor Gelişim

Zihinsel engelli çocuklarda büyük ve küçük motor becerilerinin gelişimi normal gelişim gösteren çocuklarla aynı gelişim sırasını takip etmektedir. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı zihinsel engelli çocuklar uygun motor beceriler geliştiremeyebilmektedirler. Merkezi sinir sisteminin zedelenmesi sonucunda; büyük ve küçük kasları kullanma, ritimlere uyma becerilerini gerçekleştirme konusunda güçlükler doğmakta; el-göz koordinasyonunu geç ve güç sağlamaktadırlar. Bu durumlar da psikomotor gelişimlerinde gerilik göstermelerine neden olabilmektedir (Uther, Brar, 1996).

2.2.3.4. Sosyal Gelişim

Alan yazında zihinsel engellilerle ilgili araştırma sonuçları, akademik beceriler ya da iş becerilerindeki yeterliliğin, bireyin toplumda bağımsız ya da en az bağımlı olarak yaşayabilmesi için yeterli olmadığını; bağımsızlığın ve topluma uyum sağlamanın temel koşulunun sosyal yeterlilik olduğunu vurgulamaktadır. Akademik becerilerde yaşlarına benzer performans gösteren hafif derecede zihinsel engelli çocuklar, normal eğitim kurumlarına devam edebilseler bile genellikle yaşları tarafından reddedilmektedirler. Benzer şekilde, genç ya da yetişkin zihinsel engelli bireyler, temel iş becerilerine sahip olsalar bile iş ortamında gerekli olan; işe vaktinde gitme, üstlerindeki kişilerden eleştiri alma, soru sorma, yanıt verme, işi

tamamlayabilme gibi becerilerinin yetersiz olması nedeniyle işe kabul edilmemektedirler. Dolayısıyla, zihinsel engelli çocuklar için hazırlanacak eğitim programları, ilköğretim döneminden başlayarak sosyal becerileri kapsamalı, gençlere, toplumun istekleriyle baş edebilecek ve topluma uyum sağlamalarını kolaylaştıracak sosyal beceriler kazandırmalıdır (Sucuoğlu, Çiftçi, 2001).

2.2.4. Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitimi

Bütün çocukların eğitiminde olduğu gibi engelli çocukların eğitiminde de, onların ileride başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Zihinsel engelli bireyler de, kendi bakımını sağlama, ev işlerini yapma, evlenip aile kurma, evdeki eşya ve cihazları kullanma, temizlik, yiyecek hazırlama, kısaca kendi yaşamını bağımsız olarak sürdürme gereksinimi duymaktadır. Bu nedenle zihinsel engellilerin eğitiminde en üst amaç, onların bağımsız yaşam becerilerini geliştirmek olması gerektiği belirtilmektedir (Cavkaytar, 2001).

Zihinsel engelli bireylerin ne tarz bir eğitim alacaklarını belirlemeden önce ilk yapılması ve değinilmesi gereken iş bu bireylerin doğru bir şekilde tanınmasıdır. Zihinsel engelli birey eğitim sürecine alınmadan önce eğitsel tanınması yapılır. Ancak bu tanılama belirlenmiş belli ilkelere göre yapılır.

Eğitsel değerlendirme ve tanılamanın ilkeleri şunlardır:

- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama erken yaşta yapılır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile eğitim ihtiyaçları birlikte değerlendirilerek yapılır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama; fiziksel, sosyal ve psikolojik bakımdan birey için en uygun ortamda yapılır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin yetersizliğine göre birden fazla yöntem ve teknik ile uygun ölçme araçları kullanılarak yapılır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama, bireyin eğitim ihtiyacı ve gelişimi dikkate alınarak gerektiğinde tekrarlanır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılamada, bireyin öğrenme ortamları ile yeterli ve yetersiz olduğu yönler birlikte değerlendirilir.

- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde veli, okul ve uzmanlar işbirliği içinde çalışırlar.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde ailenin ve gerektiğinde bireyin görüşü alınır.
- ✓ Eğitsel değerlendirme ve tanılama süreciyle ilgili olarak birey ile ailenin görüş ve onayları alınmadan hiçbir açıklama yapılamaz. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonuçları sadece yasal ve eğitimle ilgili kararlar almak için kullanılır (MEB, 2006).

Zihinsel engelli çocuklar için eğitim ortamları arasında normal okul düzenlemeleri içinde özel araç ve gereçlerle özel eğitim hizmetleri, özel eğitim danışmanlığı, gezici öğretmenlik, kaynak oda, yarım günlük özel sınıflar, normal okulda özel sınıf, özel ve normal okul düzenlemeleri bulunmaktadır. Ayrıca yatılı okullar, hastanede eğitim ve eve dayalı eğitim düzenlemeleri de zihinsel engelli çocukların yararlanabilecekleri eğitim ortamlarıdır (Aral ve Gürsoy, 2007).

2.2.4.1. İş Okulları

Zihinsel engelli bireylerin kendi kendilerine yeterli hale getirilmesi, bir iş edinmeleri, topluma sağlıklı bir şekilde uyumlarının sağlanması konuları özel eğitimde üzerinde önemli durulan konulardır. Bu konuda iş eğitiminin ve bu eğitimi veren iş okullarının önemi de vurgulanmaktadır. Ülkemizde özellikle 1980’li yılların ikinci yarısında zihinsel engelli bireyler için iş eğitimi sağlama çabalarının arttığı görülmektedir. Zihinsel engelli öğrencilere yönelik iş eğitimi sağlama çalışmalarının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde; ilk olarak Belçika’da Declory tarafından “Hayat ile hayat için okulu” adıyla zihinsel engellilere yönelik bir iş okulunun kurulduğu görülmektedir. Ülkemizde ise ilk iş okulunun 1982 yılında Bursa’da açıldığı görülmektedir. 1980’li yılların ikinci yarısı iş eğitimi sağlama çalışmalarının arttığı dönem olmuştur. Günümüzde zihinsel engelli öğrencilere bir iş ve meslek kazandırmak özel eğitimin önemli amaçlarından sayılmaktadır (Cavkaytar, 1990).

Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinin değişik 39. Maddesinde “ilköğretimlerini tamamlayan 21 yaşından gün almamış, orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler veya ilköğretim programlarını tamamlayıp genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek özel eğitim gerektiren bireylerin;

temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak, topluma uyumlarını sağlamak, iş hayatıyla ilgili bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla gündüzlü olarak iş okulları açılır” ifadesi yer almaktadır. İş okullarında sınıf mevcudu en fazla 10 öğrenciden oluşmaktadır. Okulda etkinlik süresi günde toplam en az yedi ders saatidir. Okulun programı birinci yılı hazırlık olmak üzere dört yıldır. Hazırlık sınıflarında öğrencilere, kültür dersleri ve okuldaki atölyelerde gerekli teorik bilgiler verilmektedir. Uygulamalı iş eğitimi yoluyla temel bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır. Bu sınıfta öğrenciler bir iş yerine gönderilmemektedirler. Haftalık ders dağılım çizelgesine göre;

a) Birinci sınıftan itibaren, iş yerinde çalışabilecek durumda olan öğrencilerin, 65. maddede belirtilen izleme ve yöneltme kurulunca işe yerleştirilme işlemleri, iş yerinde bir aylık deneme süresinden sonra muvafakat belgesinin bu öğrencilerin velileri tarafından verilmesini müteakip yapılır.

b) Öğrencilere birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda haftalık ders çizelgesinde gösterilen kültür dersleri ile yönlendirildiği mesleki eğitim dersleri verilmektedir. İş yerine yerleştirilen öğrenciler kültür ve mesleki eğitim derslerini haftada bir gün okulda, uygulamalı beceri eğitimini dört gün işletmelerde görmektedirler. Öğrenciler, 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'nun çırak öğrencilere verdiği haklardan yararlanmaktadırlar. İşe yerleştirilemeyen öğrenciler ise okuldaki atölyelerde beceri eğitimi görmektedirler. İş okullarında sınıf öğretmenliği esastır. Dersler, sınıf ve branş öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. İş yerinde çalışan öğrenciler iş yeri koordinatör öğretmenince doldurulacak gözlem ve izleme formu ile işverence doldurulacak izleme çizelgesindeki değerlendirmeler çerçevesinde izleme ve yöneltme kurulunca takip edilmektedir. Programı tamamlayan öğrencilere iş okulu diploması verilmektedir.

Ülkemizde 2004/2005 yılı itibariyle, zihinsel engelli öğrencilere yönelik 55 iş okulu, 105 eğitim uygulama okulu, 104 iş eğitim merkezi, 4 bağımsız iş eğitim merkezi bulunmaktadır (Cavkaytar, 2001).

Zihinsel engelli öğrencilere iş okullarının iş eğitimi atölyelerinde kazandırılmakta olan beceriler, iş eğitimi ve meslek ahlakı dersi öğretim programında yer almaktadır. Bunlar şu şekilde belirtilmiştir:

1- Uygulamalı tarım (Sebze, meyve süs bitkileri ve fidan yetiştiriciliği)

- 2- El sanatları (Ebru, batık, vitray, cam, ve porselen süsleme, çiçek yapımı, deri aksesuarı yapımı, ev aksesuarları yapımı, bitki-şiş ve tığ örücülüğü, makrame, trikotaj, Halı-kilim dokuma, seramik)
- 3- Fason işler üretimi (Konfeksiyon, montaj işleri, diğer işler)
- 4- Ağaç işleri (Boyama, zımparalama, kesme, yapıştırma, yakma, oyma, inşa işleri)
- 5- Metal işleri (Dövme, bükme, çökertme, kaynak, markalama, kesme, eğeleme, delme, inşa işleri)
- 6- Hayvancılık ve bakımı (Kümes hayvanları yetiştiriciliği, arıcılık)
- 7- Hizmet elemanları (Yiyecek hazırlama ve pişirme paket servisi, bulaşıkçı, komi, ev-büro kurum temizlik elemanı, kuaför yardımcı elemanı, danışma ve bagaj hizmet elemanı, vestiyer görevlisi, taşıma-yükleme-boşaltma elemanı, kapıcılık, kalite kontrol elemanı, tasnifleme-ayırma elemanı)
- 8- Matbaa (Cilt işleri, Serigraficilik, kalıpcılık, montajcılık) yer almaktadır (MEB, 2006).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli: Bu araştırma, iş okuluna giden ve gitmeyen zihinsel engelli öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla hazırlanan ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır.

İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli olarak tanımlanmaktadır. İlişkisel tarama modellerinde, değişkenler arasındaki ilişkiler; korelasyon türü ve karşılaştırma türü olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Korelasyon türü ilişkisel taramada, değişkenlerin birlikte değişip değişmediğini, birlikte değişim söz konusu ise bunun nasıl olduğunu saptamaya çalışır. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde ise, en az iki değişken bulunur ve bunlardan birine (bağımsız değişkene) göre gruplar oluşturularak, öteki değişkene (bağımlı değişkene) göre aralarında bir değişme olup olmadığı incelenir (Karasar, 1999).

3.2. Evren ve Örneklem: Araştırmanın evreni İstanbul'da 2011-2012 Eğitim Öğretim yılında farklı iş okullarına devam eden ve iş okuluna devam etmeyen zihinsel engelli bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, araştırmaya tesadüfi örneklem yoluyla dahil edilmiş, 100'ü iş okulluna devam eden ve 100'ü ise iş okuluna devam etmeyen toplam 200 zihinsel engelli birey oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini elde etmek amacıyla kullanılan ölçeklere ait bilgiler aşağıda verilmiştir:

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan kişisel bilgi formu öğrencilerin çeşitli bilgilerinden (bağımsız değişkenlerden) oluşmuştur. Bu formda, araştırmanın amaçları çerçevesinde öğrencilerin; cinsiyet, yaş, anne ve babanın hayatta olma durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne ve babanın iş durumu, ailenin ortalama gelir düzeyi, kardeş sayısı ve yaşadıkları semte ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.3.2. Okul Sosyal Davranış Ölçeği:

Sosyal Davranış Ölçeği (SDÖ) Kenneth W. Merrell tarafından geliştirilmiştir. SDÖ anasınıfından lise son sınıfa kadar, öğrencilerin davranışlarının sosyal ya da anti sosyal olup olmadığının belirlenmesi amacı ile öğretmenler ve okuldaki diğer personel tarafından değerlendirilmesi için tasarlanmıştır. Sosyal Davranış Ölçeği A ve B olmak üzere farklı davranışları ölçmek üzere tasarlanmış olup her bölüm 32 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 1'den 5'e kadar derecelendirilmiştir. Bir davranışın en düşük gösterilme durumunu göstermekte 5'e doğru arttıkça davranışın görülme sıklığında artış olduğunu belirlemektedir. SDÖ'ün "okul" ve "ev" olmak üzere iki formu bulunmaktadır.

Sosyal Davranış Ölçeğinin Türkçeye uyarlaması Serap Nazlı tarafından yapılmıştır. SDÖ'un faktör yapısı A formu için iki boyutta (Akran İlişkileri ve Kendini Kontrol) ve B formu için üç boyutta (Öfkeli, Saldırgan ve Bozguncu) toplandığını; her iki formun madde toplam korelasyonları, madde ayırt edicilik özelliğinin istenilen seviyede olduğu; Cronbach Alpha katsayısı 0.986 ve 0.985 olduğu belirlenmiştir (Nazlı, 2008).

3.4. Verileri Çözümleme Teknikleri

Elde edilen verileri analiz etmek SPSS-for Windows-16 paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda bulguları ortaya koymak için; 2 kategorili bağımsız değişken grupları arasındaki farklılıkları belirlemek için İlişkisiz Grup t Testi ve normal dağılım göstermeyen durumlarda (gruplarda kişi sayısı 30'un altına indiğinde) Mann Whitney U Testi, 3 kategori ve üstündeki bağımsız değişken grupları arasındaki değişimleri görmek için ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve farklılıklarının kaynağını görmek için de tamamlayıcı Scheffe Testi, dağılımın çarpık olduğu durumlarda ise non-parametrik Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Ayrıca demografik verileri açıklamak için de tanımlayıcı istatistikler olan yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de verilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Dağılımları

Bu kısımda, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin demografik bilgilerine ilişkin olarak; cinsiyet, yaş, anne ve babanın hayatta olma durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne ve babanın iş durumu, ailenin ortalama gelir düzeyi, kardeş sayısı ve yaşadıkları semte ilişkin yüzde ve frekans dağılımları verilmiştir.

Tablo-1: Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Erkek	117	58,5
Kız	83	41,5
Toplam	200	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan zihinsel engelli bireylerin 117'sinin (%58,5) erkek, 83'ünün ise (%41,5) kız olduğu görülmektedir.

Tablo-2: Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Dağılımları

Yaş	F	%
13-17 Yaş Arası	87	43,5
18-22 Yaş Arası	73	36,5
23 Yaş ve Üzeri	40	20,0
Toplam	200	100,0

Tablo 2 ele alındığında, örneklem grubunu oluşturan zihinsel engelli bireylerin 87'sinin (%43,5) 13-17 yaş arasında olduğu, 73'ünün (%36,5) 18-22 yaş arasında olduğu ve 40'ının ise (%20,0) 23 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo-3: Katılımcıların Annelerinin Hayatta Olma Durumlarına İlişkin Dağılımları

Annenin Hayatta Olma Durumu	F	%
Hayatta	198	99,0
Hayatta Değil	2	1,0
Toplam	200	100,0

Tablo 3 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan zihinsel engelli bireylerin annelerinin 198'inin (%99,0) hayatta olduğu, sadece 2'sinin annelerinin ise (%1,0) hayatta olmadığı saptanmıştır.

Tablo-4: Katılımcıların Babalarının Hayatta Olma Durumlarına İlişkin Dağılımları

Babanın Hayatta Olma Durumu	F	%
Hayatta	182	91,0
Hayatta Değil	18	9,0
Toplam	200	100,0

Tablo 3 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan zihinsel engelli bireylerin babalarının 182'sinin (%91,0) hayatta olduğu, 18'inin babalarının ise (%9,0) hayatta olmadığı ortaya konulmuştur.

Tablo-5: Katılımcıların Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları

Anne Eğitim Durumu	F	%
Okur-Yazar Değil	9	4,5
Okur-Yazar	35	17,5
İlköğretim	91	45,5
Lise Düzeyi	37	18,5
Üniversite	28	14,0
Toplam	200	100,0

Tablo 5’de de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların annelerinin; 9’unun (%4,5) okur-yazar olmadığı, 35’inin (%17,5) okur-yazar olduğu, 91’inin (%45,5) ilköğretim mezunu olduğu, 37’sinin (%18,5) lise mezunu olduğu ve 28’inin ise (%14,0) üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir.

Tablo-6: Katılımcıların Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları

Baba Eğitim Durumu	F	%
Okur-Yazar Değil	4	2,0
Okur-Yazar	13	6,5
İlköğretim	87	43,5
Lise Düzeyi	53	26,5
Üniversite	43	21,5
Toplam	200	100,0

Tablo 6’ya göre, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların babalarının; 4’ünün (%2,0) okur-yazar olmadığı, 13’ünün (%6,5) okur-yazar olduğu, 87’sinin

(%43,5) ilköğretim mezunu olduğu, 53'ünün (%26,5) lise mezunu olduğu ve 43'ünün ise (%21,5) üniversite mezunu olduğu saptanmıştır.

Tablo-7: Katılımcıların Anne İş Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları

Anne İş Durumu	F	%
Çalışmıyor	74	37,0
İşçi	15	7,5
Memur	12	6,0
Serbest Meslek	13	6,5
Diğer	7	3,5
Ev Hanımı	79	39,5
Toplam	200	100,0

Tablo 7 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların annelerinin; 74'ünün (%37,0) çalışmadığı, 15'inin (%7,5) işçi olduğu, 12'sinin (%6,0) memur olduğu, 13'ünün (%6,5) serbest meslek sahibi olduğu, 7'sinin (%3,5) diğer mesleklerde olduğu ve 79'unun ise (%39,5) ev hanımı olduğu belirlenmiştir.

Tablo-8: Katılımcıların Baba İş Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları

Baba İş Durumu	F	%
Çalışmıyor	4	2,0
İşçi	78	39,0
Memur	25	12,5
Serbest Meslek	77	38,5
Diğer	16	8,0
Toplam	200	100,0

Tablo 8 incelendiğinde, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların babalarının; 4'ünün (%37,0) çalışmadığı, 78'inin (%39,0) işçi olduğu, 25'inin (%12,5) memur olduğu, 77'sinin (%38,5) serbest meslek sahibi olduğu ve 16'sının ise (%8,0) diğer mesleklerde çalıştığı belirlenmiştir.

Tablo-9: Katılımcıların Ailelerinin Gelir Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımları

Gelir Durumu	F	%
Düşük	7	3,5
Orta Altı	50	25,0
Orta	107	53,5
Orta Üstü	36	18,0
Toplam	200	100,0

Tablo 9 ele alındığında, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ailelerinin; 7'sinin (%3,5) düşük gelir düzeyinde olduğu, 50'sinin (%25,0) orta altı gelir düzeyinde olduğu, 107'sinin (%53,5) orta gelir düzeyinde olduğu ve 36'sının ise (%18,0) orta üstü gelir düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo-10: Katılımcıların Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Dağılımları

Kardeş Sayısı	F	%
Tek Çocuk	41	20,5
1 Kardeş	51	25,5
2 Kardeş	59	29,5
3 Kardeş	32	16,0
4 ve üzeri Kardeş	17	8,5
Toplam	200	100,0

Tablo 10'da da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların; 41'inin (%20,5) tek çocuk olduğu, 51'inin (%25,5) 1 kardeşinin olduğu, 59'unun

(%53,5) 2 kardeşinin olduğu, 32'sinin (%16,0) 3 kardeşinin olduğu ve 17'sinin ise (%8,5) 4 ve daha fazla kardeşi olduğu saptanmıştır.

Tablo-11: Katılımcıların İkamet Ettikleri Semt Değişkenine İlişkin Dağılımları

İkamet Edilen Semt	F	%
Pendik	55	27,5
Tuzla	38	19,0
Kartal	36	18,0
Diğer	71	35,5
Toplam	200	100,0

Tablo 11'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların; 55'inin (%27,5) Pendik ilçesinde ikamet ettiği, 38'inin (%19,0) Tuzla ilçesinde ikamet ettiği, 36'sının (%18,0) Kartal ilçesinde ikamet ettiği ve 71'inin ise (%35,5) diğer ilçelerde ikamet ettikleri belirlenmiştir.

4.2. Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Becerilerinin İş Okuluna Devam Edip Etmeme Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Analizler

Bu kısımda, örneklemdeki zihinsel engelli öğrencilerin sosyal becerilerinin (Toplam Sosyal Yeterlilik, Akran İlişkileri Alt Boyut Puanları, Kendini Kontrol Alt Boyut Puanları, Toplam Olumsuz Sosyal Davranış, Öfkeli Davranış Alt Boyut Puanı, Saldırgan Davranış Alt Boyut Puanı ve Bozguncu Davranış Alt Boyut Puanı) iş okuluna devam etmeme değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo-12: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan İlişkisiz Grup t Testi Sonuçları

Puan	İş Okuluna Devam Etme	N	\bar{x}	SS	Sh \bar{x}	t Testi	
						Sd	t
<i>Toplam Sosyal Beceri</i>	Devam Ediyor	100	149,45	19,44	1,94	198	13,429; P=0,001***
	Devam Etmiyor	100	106,17	25,68	2,56		
<i>Akran İlişkileri</i>	Devam Ediyor	100	74,87	9,74	0,97	198	12,911; P=0,001***
	Devam Etmiyor	100	53,46	13,41	1,34		
<i>Kendini Kontrol</i>	Devam Ediyor	100	74,66	9,89	0,98	198	13,650; P=0,001***
	Devam Etmiyor	100	52,81	12,58	1,21		
<i>Toplam Olumsuz Sosyal Davranış</i>	Devam Ediyor	100	38,47	7,70	0,77	198	-12,456; P=0,001***
	Devam Etmiyor	100	71,59	25,38	2,53		
<i>Öfkeli Davranış</i>	Devam Ediyor	100	7,25	2,21	0,22	198	-12,305; P=0,000***
	Devam Etmiyor	100	13,86	4,89	0,48		
<i>Saldırgan Davranış</i>	Devam Ediyor	100	11,51	2,59	0,25	198	-10,829; P=0,000***
	Devam Etmiyor	100	20,68	8,05	0,80		
<i>Bozguncu Davranış</i>	Devam Ediyor	100	19,71	3,49	0,34	198	-12,377; P=0,000***
	Devam Etmiyor	100	37,05	13,56	1,35		

* p<.05

** p<.01

***p<.001

Tablo 12 ele alındığında; araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri puanlarının (toplam, akran ilişkileri ve kendini kontrol alt boyutları ile) iş okula devam edip etmeme değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, toplam sosyal beceri puanlarının ve hem akran ilişkileri hem de kendini kontrol alt boyut puanlarının iş okula devam edip etmeme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür ($p<0,001$). İş okuluna devam edip etmeme durumu değişkeni için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde; hem toplam sosyal beceri puanlarının hem de akran ilişkileri ve kendini kontrol alt boyut puanlarının iş okuluna devam eden öğrencilerde anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle, iş okula devam eden zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri düzeyleri, iş okuluna devam etmeyenlerden anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli öğrencilerin olumsuz sosyal davranışlarının (öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranış alt boyutları ile) iş okuluna devam edip etmeme değişkenine göre değişip değişmediğini test etmek için yapılan analiz sonuçlarında da; hem toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının hem de bütün alt boyut puanlarının iş okula gidip gitmememe değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır ($P<0,001$). Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında, hem toplam olumsuz sosyal davranış puan ortalamalarının hem de bütün alt boyut puan ortalamalarının iş okuluna devam etmeyen kişilerde anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer bir değişle, iş okuluna devam etmeyen zihinsel engelli bireylerin olumsuz sosyal davranışları, iş okuluna devam edenlerden anlamlı düzeyde daha yüksektir.

4.3. Örnekleme Oluşturan Katılımcıların Sosyal Becerilerinin Bağımsız Değişkenlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizler

Bu kısımda, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri düzeylerinin bağımsız değişkenlerine göre (cinsiyet, yaş, anne ve babanın hayatta olma durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne ve babanın iş durumu, ailenin ortalama gelir düzeyi ve kardeş sayısı) farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.3.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo-13: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan İlişkisiz Grup t Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi	
						Sd	T
<i>Toplam Sosyal Beceri</i>	Erkek	117	130,03	29,97	2,77	198	1,137; P=0,347
	Kız	83	124,90	33,28	3,65		
<i>Akran İlişkileri</i>	Erkek	117	65,32	15,16	1,40	198	1,228; P=0,399
	Kız	83	62,53	16,78	1,84		
<i>Kendini Kontrol</i>	Erkek	117	64,70	14,96	1,38	198	1,031; P=0,231
	Kız	83	62,37	16,74	1,83		
<i>Toplam Olumsuz Sosyal D.</i>	Erkek	117	53,65	23,35	2,15	198	-0,921; P=0,141
	Kız	83	56,96	27,20	2,98		
<i>Öfkeli Davranış</i>	Erkek	117	10,33	4,89	0,45	198	-0,739; P=0,590
	Kız	83	10,86	5,23	0,57		
<i>Saldırgan Davranış</i>	Erkek	117	15,76	7,06	0,65	198	-0,725; P=0,235
	Kız	83	16,55	8,17	0,89		
<i>Bozguncu Davranış</i>	Erkek	117	27,55	12,16	1,12	198	-1,052; P=0,064
	Kız	83	29,54	14,43	1,58		

* p<.05

** p<.01

***p<.001

Tablo 13 incelendiğinde; araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri puanlarının (toplam, akran ilişkileri ve kendini kontrol alt boyutları ile) cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, toplam sosyal beceri puanlarının ve hem akran ilişkileri hem de kendini kontrol alt boyut puanlarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değişmediği görülmüştür (p>0,50). Diğer bir ifadeyle, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde değişmemektedir.

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli öğrencilerin olumsuz sosyal davranışlarının (öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranış alt boyutları ile) cinsiyet değişkenine göre değişip değişmediğini test etmek için yapılan analiz sonuçlarında da; hem toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının hem de bütün alt boyut puanlarının cinsiyet değişkenine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. ($P>0,050$). Başka bir deyişle, örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin olumsuz sosyal davranışları, cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir değişim göstermemektedir.

4.3.2. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo-14: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	Yaş	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	128,37	30,58	G.Arası	568,82	2	284,41	
Toplam Sosyal Beceri	18-22 Yaş	73	129,15	33,25	G. İçi	195739,17	197	993,60	0,286
	23 ve üstü	40	124,60	30,22	Toplam	196308,00	199		
	Toplam	200	127,90	31,40					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 14’de görüldüğü üzere, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=0,286$; $p>.050$) bulunamamıştır.

Tablo-15: Örnekleme Oluşturan Katılımcıların Akran İlişkileri Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	64,36	15,43	G.Arası	129,23	2	64,61	
	18-22 Yaş	73	64,78	16,87	G. İçi	50012,32	197	253,87	0,255
Akran İlişkileri	23 ve üstü	40	62,60	15,20	Toplam	50141,55	199		
	Toplam	200	64,16	15,879					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 15 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri alt boyut puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=0,255$; $p > .050$) bulunamamıştır.

Tablo-16: Örnekleme Oluşturan Katılımcıların Kendini Kontrol Sosyal Beceri Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	64,00	15,32	G.Arası	155,94	2	77,97	
	18-22 Yaş	73	64,36	16,65	G. İçi	49083,01	197	249,15	0,313
Kendini Kontrol	23 ve üstü	40	62,00	15,12	Toplam	49238,95	199		
	Toplam	200	63,73	15,72					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 16'ya göre, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri ölçeği kendini kontrol alt boyut puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla

yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=0,313$; $p>.050$) olmadığı görülmüştür.

Tablo-17: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	56,16	26,67	G.Arası	1363,58	2	681,79	
Toplam	18-22 Yaş	73	51,78	23,21	G. İçi	123138,24	197	625,06	1,091
Olumsuz Davranış	23 ve üstü	40	58,50	24,35	Toplam	124501,82	199		
	Toplam	200	55,03	25,01					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 17'ye bakıldığında, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1,091$; $p>.050$) olmadığı görülmektedir.

Tablo-18: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Öfkeli Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	10,66	5,16	G.Arası	103,52	2	51,76	
Öfkeli Davranış	18-22 Yaş	73	9,76	4,66	G. İçi	4937,84	197	25,06	2,065
	23 ve üstü	40	11,75	5,25	Toplam	5041,39	199		
	Toplam	200	10,55	5,03					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 18 ele alındığında, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış alt boyut puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2,065$; $p>.050$) elde edilememiştir.

Tablo-19: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Saldırgan Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	16,47	8,21	G.Arası	129,63	2	64,81	
	18-22 Yaş	73	15,08	6,61	G. İçi	11173,56	197	56,71	1,143
Saldırgan Davranış	23 ve üstü	40	17,12	7,54	Toplam	11303,19	199		
	Toplam	200	16,09	7,53					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 19'da görüldüğü gibi, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış alt boyut puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1,143$; $p>.050$) elde edilememiştir.

Tablo-20: Örneklemi Oluşturan Katılımcıların Bozguncu Davranış Alt Boyut Puanlarının Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	13-17 Yaş	87	29,02	14,08	G.Arası	251,13	2	125,56	
	18-22 Yaş	73	26,93	12,53	G. İçi	34213,98	197	173,67	0,723
Bozguncu Davranış	23 ve üstü	40	29,62	12,23	Toplam	34465,12	199		
	Toplam	200	28,38	13,16					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 20 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış alt boyut puanlarının aritmetik ortalamalarının, yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1,143$; $p > .050$) olmadığı belirlenmiştir.

4.3.3. Annenin Hayatta Olma Durumuna İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal davranışlarının, annelerinin hayatta olma durumuna göre değişip değişmediğini görmek amacıyla; annesi hayatta olmayan sadece 2 kişi olduğu için karşılaştırmanın sağlıklı olmayacağı düşünülmüş ve herhangi bir istatistiksel analiz yapılmamıştır.

4.3.4. Babanın Hayatta Olma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-21: Örneklem Grubunun Sosyal Beceri Puanlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutlarıyla) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” Sonuçları

	Baba Yaşam Durumu	<i>N</i>	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
Toplam Sosyal Beceri	Hayatta	182	101,69	18508,00			
	Hayatta Değil	18	88,44	1592,00	1421,000	-,927	,354
	Toplam	200					

Akran İlişkileri	Hayatta	182	101,05	18392,00			
	Hayatta Değil	18	94,89	1708,00	1537,000	-,432	,666
	Toplam	200					
Kendini Kontrol	Hayatta	182	101,84	18535,50			
	Hayatta Değil	18	86,92	1564,50	1393,500	-1,046	,296
	Toplam	200					
Toplam Olumsuz Sosyal Davranış	Hayatta	182	99,99	18198,00			
	Hayatta Değil	18	105,67	1902,00	1545,000	-,398	,691
	Toplam	200					
Öfkeli Davranış	Hayatta	182	99,18	18050,50			
	Hayatta Değil	18	113,86	2049,50	1398,000	-1,047	,295
	Toplam	200					
Saldırgan Davranış	Hayatta	182	101,27	18431,00			
	Hayatta Değil	18	92,72	1669,00	1498,000	-,608	,543
	Toplam	200					
Bozguncu Davranış	Hayatta	182	99,92	18186,00			
	Hayatta Değil	18	106,33	1914,00	1533,000	-,450	,653
	Toplam	200					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Baba hayatta” ve “baba hayatta değil” değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin (tüm alt boyutlarıyla beraber) değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına bakıldığında, babanın hayatta olup olmamasına göre zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin (toplam ve hiçbir alt boyutta) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (P>0,050).

4.3.5. Anne Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-22: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Sosyal Beceri	Okur-Yazar Değil	9	129,78	22,01	4	0,000***
	Okur-Yazar	35	90,83			
	İlköğretim	91	115,74			
	Lise Düzeyi	37	93,54			
	Üniversite	28	62,84			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, toplam sosyal beceri puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-23: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Toplam Sosyal Beceri	Okur-yazar Değil	9	31,56	284,00	13,000	-4,002	,000***
	Üniversite	28	14,96	419,00			
	Toplam	37					
	İlköğretim Mezunu	91	67,92	6181,00	553,000	-4,522	,000***
	Üniversite	28	34,25	959,00			
	Toplam	119					
	Lise Mezunu	37	37,61	1391,50	347,500	-2,260	,024*
	Üniversite	28	26,91	753,50			
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi okur-yazar olmayan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal becerilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal becerilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi lise mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal becerilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-24: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Akran İlişkileri	Okur-Yazar Değil	9	125,00	19,11	4	0,001***
	Okur-Yazar	35	90,81			
	İlköğretim	91	114,74			
	Lise Düzeyi	37	95,72			
	Üniversite	28	64,77			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-25: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum_{sıra}$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Akran İlişkileri	Okur-yazar	9	30,00	270,00	27,000	-3.510	,000***
	Değil						
	Üniversite						
	Toplam	37					
	İlköğretim	91	67,55	6147,50			
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam	119					
	Lise	37	37,49	1387,00	352,000	-2,201	,028*
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi okur-yazar olmayan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi lise mezunu olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-26: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Kendini Kontrol</i>	Okur-Yazar Değil	9	133,00	22,83	4	0,000***
	Okur-Yazar	35	89,97			
	İlköğretim	91	115,81			
	Lise Düzeyi	37	93,35			
	Üniversite	28	62,89			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği kendini kontrol puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-27: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum_{sıra}$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
<i>Kendini Kontrol</i>	Okur-yazar	9	31,78	286,00	11,000	-4,077	,000***
	Değil						
	Üniversite						
	Toplam	37					
	İlköğretim	91	67,92	6181,00			
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam	119					
	Lise	37	37,64	1392,50	346,500	-2,273	,023*
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi okur-yazar olmayan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol davranışlarının, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi lise mezunu olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol becerilerinin, anneleri üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-28: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne Eğitim Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Okur-Yazar Değil	9	84,00			
<i>Toplam</i>	Okur-Yazar	35	100,19			
<i>Olumsuz</i>	İlköğretim	91	86,55	22,68	4	0,000***
<i>Sosyal</i>	Lise Düzeyi	37	105,70			
<i>Davranış</i>	Üniversite	28	144,64			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-29: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	<i>Anne Eğitim Durumu</i>	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
	Okur-yazar	9	8,44	76,00			
	Değil				31,000	-3,365	,000***
	Üniversite	28	22,39	627,00			
	Toplam	37					
<i>Toplam</i>	İlköğretim	91	26,09	913,00			
<i>Olumsuz</i>	Mezunu				283,000	-2,866	,004**
<i>Sosyal</i>	Üniversite	28	39,39	1103,00			
<i>Davranış</i>	Toplam	119					
	Lise	37	52,20	4750,00			
	Mezunu				564,000	-4,460	,000***
	Üniversite	28	85,36	2390,00			
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının, anneleri okur-yazar olmayan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranışlarının, anneleri ilköğretim mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış ortalamalarının, anneleri lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-30: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Okur-Yazar Değil	9	70,06	25,38	4	0,000***
	Okur-Yazar	35	99,09			
	İlköğretim	91	87,62			
	Lise Düzeyi	37	106,85			
	Üniversite	28	145,54			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği öfkeli davranış alt boyut puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-31: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum_{sıra}$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Okur-yazar Değil	9	8,00	72,00	27,000	-3,517	,000***
	Üniversite	28	22,54	631,00			
	Toplam	37					
	İlköğretim Mezunu	91	26,11	914,00	284,000	-2,876	,004**
	Üniversite	28	39,36	1102,00			
	Toplam	119					
	Lise Mezunu	37	27,11	1003,00	300,000	-2,899	,004**
	Üniversite	28	40,79	1142,00			
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının, anneleri okur-yazar olmayan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranışlarının, anneleri ilköğretim mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puan ortalamalarının, anneleri lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-32: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Saldırgan Davranış</i>	Okur-Yazar Değil	9	93,56	24,17	4	0,000***
	Okur-Yazar	35	93,03			
	İlköğretim	91	86,87			
	Lise Düzeyi	37	108,84			
	Üniversite	28	145,34			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği saldırgan davranış alt boyut puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-33: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum_{sıra}$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
<i>Saldırgan Davranış</i>	Okur-yazar Değil	9	9,56	86,00	41,000	-3,015	,002**
	Üniversite	28	22,04	617,00			
	Toplam	37					
	İlköğretim Mezunu	91	52,02	4734,00	548,000	-4,641	,000***
	Üniversite	28	85,93	2406,00			
	Toplam	119					
	Lise Mezunu	37	27,35	1012,00	309,000	-2,779	,005**
	Üniversite	28	40,46	1133,00			
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının, anneleri okur-yazar olmayan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranışlarının, anneleri ilköğretim mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puan ortalamalarının, anneleri lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Tablo-34: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne Eğitim Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Bozguncu Davranış	Okur-Yazar Değil	9	80,39	21,09	4	0,000***
	Okur-Yazar	35	101,96			
	İlköğretim	91	87,86			
	Lise Düzeyi	37	102,57			
	Üniversite	28	143,48			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği bozguncu davranış alt boyut puanlarının annelerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-35: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Anne Eğitim Durumu	N	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	U	Z	p
Bozguncu Davranış	Okur-yazar	9	9,17	82,50	37,500	-3,136	,001***
	Değil						
	Üniversite						
	Toplam						
	İlköğretim	91	52,45	4772,50	586,500	-4,327	,000***
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam						
	Lise	37	26,80	991,50	288,500	-3,044	,002**
	Mezunu						
	Üniversite						
	Toplam						

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “Okur-yazar olmayan” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının, anneleri okur-yazar olmayan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranışlarının, anneleri ilköğretim mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu görülmektedir.

“Lise mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “lise mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puan ortalamalarının, anneleri lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

4.3.6. Baba Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-36: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Sosyal Beceri	Okur-Yazar Değil	4	107,75	17,65	4	0,001***
	Okur-Yazar	13	88,08			
	İlköğretim	87	118,41			
	Lise Düzeyi	53	93,74			
	Üniversite	43	75,67			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, toplam sosyal beceri puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-37: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Toplam Sosyal Beceri	İlköğretim Mezunları	87	77,27	6722,50	1716,500	-2,534	,011*
	Lise Mezunları	53	59,39	3147,50			
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunları	87	37,61	1391,50			
	Üniversite Mezunları	43	26,91	753,50			
	Toplam	65					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; babası İlköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal becerilerinin, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal becerilerinin, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-38: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Okur-Yazar Değil	4	104,75			
	Okur-Yazar	13	87,92			
<i>Akran İlişkileri</i>	İlköğretim	87	117,45	15,59	4	0,004**
	Lise Düzeyi	53	94,09			
	Üniversite	43	77,51			
	Toplam	200				

* $p<.05$

** $p<.01$

*** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

($P < 0,050$). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-39: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
<i>Akran İlişkileri</i>	İlköğretim Mezunu	87	76,89	6689,00			
	Lise Mezunu	53	60,02	3181,00	1750,000	-2,395	,017*
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunu	87	74,36	6469,00			
	Üniversite Mezunu	43	47,58	2046,00	1100,000	-3,823	,000***
	Toplam	130					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P < 0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; babası İlköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkilerinin, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P < 0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkilerinin, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-40: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	\bar{x}_{sira}	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Kendini Kontrol	Okur-Yazar Değil	4	110,38	18,53	4	0,001***
	Okur-Yazar	13	84,92			
	İlköğretim	87	118,93			
	Lise Düzeyi	53	93,29			
	Üniversite	43	75,90			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği kendini kontrol puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-41: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum sira$	\bar{x}_{sira}	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>			
Kendini Kontrol	İlköğretim Mezunları	87	77,54	6746,00	1693,000	-2,640	,008**			
	Lise Mezunları	53	58,94	3124,00						
	Toplam	140								
	İlköğretim Mezunları	87	74,83	6510,50				1058,500	-4,029	,000***
	Üniversite Mezunları	43	46,62	2004,50						
	Toplam	130								

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının değişip değişmediğini görmek

için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası İlköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol özelliklerinin, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol özelliklerinin, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-42: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Okur-Yazar Değil	4	111,50			
Toplam	Okur-Yazar	13	109,04			
Olumsuz	İlköğretim	87	84,75	12,32	4	0,015*
Sosyal	Lise Düzeyi	53	108,35			
Davranış	Üniversite	43	119,08			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-43: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
Toplam Olumsuz Sosyal Davranış	İlköğretim Mezunu	87	64,34	5598,00	1770,000	-2,307	,021*
	Lise Mezunu	53	80,60	4272,00			
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunu	87	58,02	5047,50	1219,500	-3,229	,001***
Üniversite Mezunu	43	80,64	3467,50				
Toplam	130						

* p<.05

** p<.01

***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranışlarının, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranışlarının, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-44: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Okur-Yazar Değil	4	95,00	14,56	4	0,006**
	Okur-Yazar	13	111,96			
	İlköğretim	87	84,38			
	Lise Düzeyi	53	106,92			
	Üniversite	43	122,24			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği öfkeli davranış puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-45: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	İlköğretim Mezunu	87	64,54	5615,00	1787,000	-2,293	,022*
	Lise Mezunu	53	80,28	4255,00			
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunu	87	57,18	4975,00			
	Üniversite Mezunu	43	82,33	3540,00			
	Toplam	130					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli puanlarının değişip değişmediğini görmek için

yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranışlarının, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranışlarının, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-46: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Okur-Yazar Değil	4	109,38			
	Okur-Yazar	13	102,27			
<i>Saldırgan Davranış</i>	İlköğretim	87	86,30	11,354	4	0,023*
	Lise Düzeyi	53	106,65			
	Üniversite	43	120,28			
	Toplam	200				

* p<.05

** p<.01

***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği saldırgan davranış puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-47: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
Saldırgan Davranış	İlköğretim Mezunu	87	65,16	5668,50	1840,500	-2,048	,041*
	Lise Mezunu	53	79,27	4201,50			
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunu	87	47,18	3965,00	1219,000	-3,570	,000***
	Üniversite Mezunu	43	72,33	3710,00			
	Toplam	130					

* p<.05

** p<.01

***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranışlarının, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranışlarının, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo-48: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Bozguncu Davranış	Okur-Yazar Değil	4	115,38	11,99	4	0,017*
	Okur-Yazar	13	112,62			
	İlköğretim	87	85,05			
	Lise Düzeyi	53	107,14			
	Üniversite	43	118,52			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği bozguncu davranış puanlarının babalarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba eğitim düzeyi grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (P<0,050). Elde edilen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-49: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Baba Eğitim Durumu	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Bozguncu Davranış	İlköğretim Mezunu	87	64,78	5635,50	1807,500	-2,152	,031*
	Lise Mezunu	53	79,90	4234,50			
	Toplam	140					
	İlköğretim Mezunu	87	58,18	5061,50			
	Üniversite Mezunu	43	80,31	3453,50			
	Toplam	130					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “lise mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranışlarının, babaları lise mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

“İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” eğitim durumu değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının değişip değişmediğini görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “İlköğretim mezunu” ve “üniversite mezunu” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalara bakıldığında; babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranışlarının, babaları üniversite mezunu olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4.3.7. Anne İş Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-50: Katılımcıların Toplam Olumlu Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne İş Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Çalışmıyor	74	95,28			
	İşçi	15	121,00			
Toplam	Memur	12	84,50			
Sosyal	Serbest Meslek	13	91,92	5,27	5	0,383
Beceri	Diğer	7	126,64			
	Ev Hanımı	79	103,03			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumlu sosyal davranış puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi

sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($P>0,050$).

Tablo-51: Katılımcıların Akran İlişkilerinin Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Akran İlişkileri</i>	Çalışmıyor	74	95,13			
	İşçi	15	124,80			
	Memur	12	86,38			
	Serbest Meslek	13	93,96	5,25	5	0,386
	Diğer	7	122,36			
	Ev Hanımı	79	102,20			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-52: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Anne İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Kendini Kontrol</i>	Çalışmıyor	74	96,27			
	İşçi	15	117,87			
	Memur	12	84,67			
	Serbest Meslek	13	90,23	4,41	5	0,491
	Diğer	7	124,29			
	Ev Hanımı	79	103,15			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği kendini kontrol puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşp

farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-53: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne İş Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Olumsuz Sosyal Davranış	Çalışmıyor	74	105,95			
	İşçi	15	82,07			
	Memur	12	130,96			
	Serbest Meslek	13	100,35	6,69	5	0,245
	Diğer	7	82,71			
	Ev Hanımı	79	95,87			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-54: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne İş Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Çalışmıyor	74	103,92			
	İşçi	15	91,90			
	Memur	12	117,83			
	Serbest Meslek	13	97,15	2,83	5	0,725
	Diğer	7	79,21			
	Ev Hanımı	79	98,73			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği öfkeli davranış puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşır farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($P>0,050$).

Tablo-55: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne İş Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Saldırgan Davranış</i>	Çalışmıyor	74	103,51			
	İşçi	15	87,03			
	Memur	12	138,79			
	Serbest Meslek	13	105,31	7,73	5	0,172
	Diğer	7	88,14			
	Ev Hanımı	79	94,72			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği saldırgan davranış puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşır farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($P>0,050$).

Tablo-56: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Annelerinin İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Anne İş Durumu</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Bozguncu Davranış</i>	Çalışmıyor	74	103,51			
	İşçi	15	87,03			
	Memur	12	138,79			
	Serbest Meslek	13	105,31	6,18	5	0,288
	Diğer	7	88,14			
	Ev Hanımı	79	94,72			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği bozguna davranış puanlarının annelerinin iş durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; anne iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($P>0,050$).

4.3.8. Baba İş Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-57: Katılımcıların Toplam Olumlu Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Olumlu Sosyal Davranış	Çalışmıyor	4	87,88	7,99	4	0,092
	İşçi	78	109,44			
	Memur	25	100,46			
	Serbest Meslek	77	87,69			
	Diğer	16	121,75			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumlu sosyal davranış puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-58: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Akran İlişkileri	Çalışmıyor	4	85,00	6,32	4	0,176
	İşçi	78	108,37			
	Memur	25	99,84			
	Serbest Meslek	77	89,52			
	Diğer	16	119,88			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-59: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Kendini Kontrol	Çalışmıyor	4	91,88	8,83	4	0,065
	İşçi	78	110,12			
	Memur	25	101,86			
	Serbest Meslek	77	86,48			
	Diğer	16	121,12			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği kendini kontrol puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-60: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Olumsuz Sosyal Davranış	Çalışmıyor	4	148,12	9,45	4	0,051
	İşçi	78	94,46			
	Memur	25	88,96			
	Serbest Meslek	77	111,97			
	Diğer	16	80,84			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-61: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Çalışmıyor	4	133,75	8,75	4	0,067
	İşçi	78	94,83			
	Memur	25	86,10			
	Serbest Meslek	77	112,72			
	Diğer	16	83,53			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği öfkeli davranış puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-62: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Saldırgan Davranış	Çalışmıyor	4	135,38	7,81	4	0,099
	İşçi	78	97,22			
	Memur	25	86,88			
	Serbest Meslek	77	110,73			
	Diğer	16	79,81			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği saldırgan davranış puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

Tablo-63: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Babalarının İş Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Baba İş Durumu	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Çalışmıyor	4	154,00			
	İşçi	78	92,65			
Bozguncu Davranış	Memur	25	90,52	9,91	4	0,060
	Serbest Meslek	77	112,12			
	Diğer	16	85,06			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma dahilindeki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği bozguncu davranış puanlarının babalarının iş durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; baba iş durumu grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P>0,050$).

4.3.9. Ailenin Gelir Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo-64: Katılımcıların Sosyal Beceri Ölçeği Puanlarının (Toplam ve Tüm Alt Boyutları İçin) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Yaş</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Toplam Sosyal Beceri</i>	Düşük	7	104,14	0,97	3	,807
	Orta Altı	50	105,66			
	Orta	107	100,25			
	Orta Üstü	36	93,36			
	Toplam	200				
<i>Akran İlişkileri</i>	Düşük	26	102,71	1,001	3	,801
	Orta Altı	36	106,32			
	Orta	16	99,86			
	Orta Üstü	37	93,90			
	Toplam	115				
<i>Kendini Kontrol</i>	Düşük	26	106,64	,94	3	,814
	Orta Altı	36	105,05			
	Orta	16	100,39			
	Orta Üstü	37	93,32			
	Toplam	115				
<i>Toplam Olumsuz Sosyal Davranış</i>	Düşük	26	83,29	2,54	3	,468
	Orta Altı	36	93,21			
	Orta	16	101,67			
	Orta Üstü	37	110,50			
	Toplam	115				
<i>Öfkeli Davranış</i>	Düşük	26	78,71	2,24	3	,524
	Orta Altı	36	97,41			
	Orta	16	100,09			
	Orta Üstü	37	110,24			
	Toplam	115				
<i>Saldırgan Davranış</i>	Düşük	7	81,64	2,36	3	,500
	Orta Altı	50	93,87			
	Orta	107	101,89			
	Orta Üstü	36	109,25			
	Toplam	200				
<i>Bozguncu Davranış</i>	Düşük	7	86,79	3,11	3	,375
	Orta Altı	50	90,62			
	Orta	107	102,62			
	Orta Üstü	36	110,58			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Araştırmaya katılan zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri ölçeği toplam olumlu sosyal davranış, akran ilişkileri, kendini kontrol, toplam olumsuz sosyal davranış, öfkeli davranış, saldırgan davranış ve bozguncu davranış puanlarının ailenin gelir durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, toplam ve hiçbir alt boyut gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki farklar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($P>0,05$).

4.3.10. Kardeş Sayısı Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo-65: Katılımcıların Toplam Sosyal Beceri Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Sosyal Beceri	Tek Çocuk	41	70,18	26,05	4	0,000***
	1 Kardeş	51	88,87			
	2 Kardeş	59	108,39			
	3 Kardeş	32	125,97			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	133,18			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam sosyal beceri puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,050$). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-66: Katılımcıların “Toplam Sosyal Beceri” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
Toplam Sosyal Beceri	Tek Çocuk	41	28,52	1169,50			
	3 Kardeş	32	47,86	1531,50	308,500	-3,866	,000***
	Toplam	73					
	Tek Çocuk	41	24,05	986,00			
	4 ve Üzeri kardeş	17	42,65	725,00	125,000	-3,819	,000***
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	30,63	1562,00			
	4 ve Üzeri kardeş	17	46,12	784,00	236,000	-2,799	,005**
	Toplam	68					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4

ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam sosyal beceri puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-67: Katılımcıların Akran İlişkileri Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Akran İlişkileri</i>	Tek Çocuk	41	73,48	21,93	4	0,000***
	1 Kardeş	51	87,87			
	2 Kardeş	59	109,71			
	3 Kardeş	32	123,50			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	128,29			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği akran ilişkileri puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (P<0,050). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-68: Katılımcıların “Akran İlişkileri” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\sum sıra$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
<i>Akran İlişkileri</i>	Tek Çocuk	41	29,26	1199,50	338,500	-3,336	,000***
	3 Kardeş	32	46,92	1501,50			
	Toplam	73					
	Tek Çocuk	41	24,56	1007,00	146,000	-3,463	,001***
	4 ve Üzeri kardeş	17	41,41	704,00			
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	30,85	1573,50	247,500	-2,640	,008**
	4 ve Üzeri kardeş	17	45,44	772,50			
	Toplam	68					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin akran ilişkileri puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-69: Katılımcıların Kendini Kontrol Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Tek Çocuk	41	68,78			
	1 Kardeş	51	89,74			
<i>Kendini Kontrol</i>	2 Kardeş	59	107,71	27,84	4	0,000***
	3 Kardeş	32	125,73			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	136,76			
	Toplam	200				

* $p<.05$

** $p<.01$

*** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği kendini kontrol puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,050$). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-70: Katılımcıların “Kendini Kontrol” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
<i>Kendini Kontrol</i>	Tek Çocuk	41	28,20	1156,00			
	3 Kardeş	32	48,28	1545,00	295,000	-4,019	,000***
	Toplam	73					
	Tek Çocuk	41	23,85	978,00			
	4 ve Üzeri kardeş	17	43,12	733,00	117,000	-3,958	,000***
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	30,46	1553,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	46,62	792,50	227,500	-2,924	,003**
	Toplam	68					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin kendini kontrol puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-71: Katılımcıların Toplam Olumsuz Sosyal Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Tek Çocuk	41	134,41			
Toplam	1 Kardeş	51	112,62			
Olumsuz	2 Kardeş	59	86,87	29,99	4	0,000***
Sosyal	3 Kardeş	32	83,20			
Davranış	4 ve Üzeri Kardeş	17	62,21			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,050$). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-72: Katılımcıların “Toplam Olumsuz Sosyal Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
	Tek Çocuk	41	44,10	1808,00			
	3 Kardeş	32	27,91	893,00	365,000	-3,241	,001***
	Toplam	73					
Toplam	Tek Çocuk	41	35,57	1458,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	14,85	252,50	99,500	-4,259	,000***
	Toplam	58					
Olumsuz Sosyal Davranış	1 Kardeş	51	38,83	1980,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	21,50	365,50	212,500	-3,136	,001***
	Toplam	68					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar

incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin toplam olumsuz sosyal davranış puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-73: Katılımcıların Öfkeli Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Tek Çocuk	41	136,20	33,11	4	0,000***
	1 Kardeş	51	112,64			
	2 Kardeş	59	84,44			
	3 Kardeş	32	85,05			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	62,82			
	Toplam	200				

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği öfkeli davranış puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (P<0,050). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-74: Katılımcıların “Öfkeli Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\sum_{sıra}$	$\bar{x}_{sıra}$	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Öfkeli Davranış	Tek Çocuk	41	44,26	1814,50	358,500	-3,351	,001***
	3 Kardeş	32	27,70	886,50			
	Toplam	73					
	Tek Çocuk	41	35,59	1459,00	99,000	-4,304	,000***
	4 ve Üzeri kardeş	17	14,82	252,00			
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	38,78	1978,00	215,000	-3,153	,002**
	4 ve Üzeri kardeş	17	21,65	368,00			
	Toplam	68					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin öfkeli davranış puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-75: Katılımcıların Saldırgan Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Kardeş Sayısı</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
	Tek Çocuk	41	134,11			
	1 Kardeş	51	111,06			
<i>Saldırgan Davranış</i>	2 Kardeş	59	88,03	30,22	4	0,000***
	3 Kardeş	32	85,77			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	58,76			
	Toplam	200				

* $p<.05$

** $p<.01$

*** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği saldırgan davranış puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,050$). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-76: Katılımcıların “Saldırgan Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
	Tek Çocuk	41	43,95	1802,00			
	3 Kardeş	32	28,09	899,00	371,000	-3,204	,001***
	Toplam	73					
<i>Saldırgan Davranış</i>	Tek Çocuk	41	35,66	1462,00			
	4 ve Üzeri kardeş	17	14,65	249,00	96,000	-4,364	,000***
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	38,99	1988,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	21,03	357,50	204,500	-3,304	,001***
	Toplam	68					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($P<0,050$). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin saldırgan davranış puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-77: Katılımcıların Bozguncu Davranış Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Kardeş Sayısı	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Bozguncu Davranış	Tek Çocuk	41	131,59	25,77	4	0,000***
	1 Kardeş	51	112,38			
	2 Kardeş	59	87,65			
	3 Kardeş	32	83,67			
	4 ve Üzeri Kardeş	17	66,15			
	Toplam	200				

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin, sosyal beceri ölçeği bozguncu davranış puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda; kardeş sayısı grupları ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,050$). Belirlenen farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney “U” sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo-78: Katılımcıların “Bozguncu Davranış” Puanlarının Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	\sum_{sira}	\bar{x}_{sira}	U	Z	P
	Tek Çocuk	41	43,85	1798,00			
	3 Kardeş	32	28,22	903,00	375,000	-3,133	,002**
	Toplam	73					
Bozguncu Davranış	Tek Çocuk	41	35,11	1439,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	15,97	271,50	118,500	-3,938	,000***
	Toplam	58					
	1 Kardeş	51	38,52	1964,50			
	4 ve Üzeri kardeş	17	22,44	381,50	228,500	-2,913	,004**
	Toplam	68					

* p<.05 ** p<.01 ***p<.001

“Tek çocuk” ve “3 kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “3 kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 3 kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“Tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “tek çocuk” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4 ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının, tek çocuk olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

“1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” kardeş sayısı değişkenlerine göre, zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yapılan Mann Whitney “U” (Benferonni Düzeltmeli) sonuçlarına göre; “1 kardeş” ve “4 ve üzeri kardeş” grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (P<0,050). İlgili gruplara dair ortalamalar incelendiğinde; 4

ve üzeri kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin bozguncu davranış puanlarının, 1 kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

5. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma amaçları çerçevesinde, hipotezleri test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizler sonrası ulaşılan bulgulara dair sonuç ve tartışmalara ve bulgular ışığında getirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Araştırma bulgularına ilişkin sonuçlar aşağıda verilmiştir:

5.1.1. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Araştırma kapsamındaki iş okuluna devam eden zihinsel engelli bireylerin; toplam sosyal becerilerinin, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin iş okuluna devam etmeyenlerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

2. Araştırma kapsamındaki iş okuluna devam eden zihinsel engelli bireylerin; toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının iş okuluna devam etmeyenlerden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

5.1.2. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde değişmediği belirlenmiştir.

5.1.3. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

5.1.4. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının babalarının hayatta olma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

5.1.5. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan annesi okur-yazar olmayan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin annesi daha yüksek eğitim düzeyine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

2. Örnekleme oluşturan annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının annesi daha düşük eğitim düzeyine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

5.1.6. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin babası diğer eğitim düzeylerine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

2. Örnekleme oluşturan annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının annesi diğer eğitim düzeylerine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır.

5.1.7. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının anne iş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

5.1.8. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının baba iş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

5.1.9. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

5.1.10. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Sonuçlar

1. Araştırma dahilindeki, 4 ve üzeri sayıda kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin daha az sayıda kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

2. Araştırma dahilindeki, tek çocuk olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının daha fazla sayıda kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır.

5.2. Tartışma

Araştırma bulgularına ilişkin sonuçların, konuyla ilgili diğer araştırmalar ve alan bilgisi kapsamındaki değerlendirilmesi aşağıda verilmiştir:

5.2.1. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) İş Okula Devam Edip Etmeme Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Konuyla ilgili yapılan istatistiksel analizler ele alındığında; araştırma kapsamındaki iş okuluna devam eden zihinsel engelli bireylerin; toplam sosyal becerilerinin, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin iş okuluna devam etmeyenlerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşın,

araştırma kapsamındaki iş okuluna devam eden zihinsel engelli bireylerin; toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının iş okuluna devam etmeyenlerden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar; zihinsel engelli çocukların sosyal becerileri kazanmalarında iş okullarının önemini göstermektedir. Literatürde ve yapılan benzer çalışmalarda da benzer söylemlere rastlanmaktadır.

Öğretmen, anne babadan sonra çocuğun hayatındaki önemli yetişkinlerden biridir. Öğretmenin aşırı eleştirci, kuralcı, kıyaslayıcı tutumu bazı problem davranışlara neden olabilmekte ya da mevcut problem davranışları artırabilmektedir (Baran,1993). Dolayısıyla okullarda zihinsel engelli bireylerin eğitimleri ile ilgili yapılan çalışmalarda öğretmenlerin tutumları en önce dikkate alınmalıdır. Bu öğretmenler zihinsel engelli çocuklara diğer çocuklardan farklı bir yaklaşım sergilememelidir. İş okullarında görev yapan öğretmenler zihinsel engel olgusuna daha duyarlıdır ve engelli öğrencilerine yaklaşımlarına da bu hassasiyetlerini yansıtmaktadırlar.

Tıraş (2000) yapmış olduğu araştırmasında, zihinsel engele sahip olan çocukların sosyal uyum, sosyal beceri, daha az davranış problemi yaşama gibi özelliklerinin kendi özelliklerine göre ayrılmış sınıflarda ve okullarda öğrenim gören çocuklarda kaynaştırmaya gidenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bildirmektedir. İş okulları da sadece zihinsel engelli bireylerin meslek edinmeleri için devam ettikleri kurumlardır. Bu bakımdan elde edilen sonuçlarda, iş okullarında zihinsel engelli çocukların sosyal becerilerine de önem verilmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bahçeli (1989), zihinsel engelli çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde, kendi içlerinde ayrı bir eğitim alma ile kaynaştırma eğitimini karşılaştırmış ve engelli bireylerin sosyal becerilerinin eğitim alma şekillerine göre değişmediğine yönelik bir bulguya ulaştığını bildirmiştir.

Foxx, McMorow, Bitle ve Ness (1986) zihinsel özürlü yetişkinlere verilecek olan sosyal beceri eğitiminin, bireylerdeki sosyal becerilerin gelişimine katkısını incelemek amacı ile yaptıkları çalışmada, bu bireylere eğitimleri içinde verilen sosyal beceri eğitimlerinin onların sosyal becerilerinin gelişiminde oldukça etkili olduğunu

bildirmişlerdir. Sonuç olarak zihinsel engelli çocuklar engel düzeylerine göre uygun eğitimlere alındıklarında bazı sosyal becerileri kazanabilmektedirler.

5.2.2. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Cinsiyetlerine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin cinsiyetlerine göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan çalışma sonuçlarına bakıldığında; örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde değişmediği belirlenmiştir. Literatürde elde edilen bulguyu destekler ya da farklı sonuçlar bildiren nitelikte çeşitli çalışmalara rastlanmıştır.

Zihinsel engelli çocuklarda sosyal davranış problemleri erkeklerde kızlara göre daha yaygın olduğu görülmektedir (Erbaş Kırcaali ve Tekir, 2007). Benzer bir bilgi olarak Çetrez (2004) yaptığı araştırmada özel eğitime devam eden erkek zihinsel engelli çocukların istenmeyen davranışlarının kızlarınkinden yüksek olduğunu ifade etmiştir. Sucuoğlu ve Özokçu (2005) da paralel bir sonuç olarak, ilköğretim çağındaki zihinsel engelli kız çocukların sosyal becerilerinin erkek çocuklardan daha yüksek olduğunu, istenmeyen sosyal davranışlarının da daha düşük olduğunu araştırma bulgularında ortaya koymaktadırlar.

5.2.3. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Yaşlarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Yaşın zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını görebilmek için yapılan analiz sonuçlarına göre; örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Yaş değişkenine göre yapılan analizler sonucunda elde edilen bulguyu literatürde destekleyen ve desteklemeyen bazı bilgiler mevcuttur.

Erbaş, Kırcaali ve Tekir, (2007) yaptıkları araştırmalarında olumsuz sosyal davranışların zihinsel engelli bireylerde, normal zekada olan bireylerden her yaşta yüksek olduğunu bildirmektedirler. etrez (2004) yaptığı araştırmada özel eğitime devam eden orta düzeyde zihinsel engelli çocukların olumsuz sosyal davranışlarının yaşla beraber azalma gösterdiğini bildirmiş ve bunu alınan eğitimin olumlu bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda; Hocoğlu (2009) da araştırmasında ergenlik çağındaki zihinsel engelli bireylerin okul içi sosyal becerilerinin yaşlarına göre değişmediğini bildirmektedir. Güneş (2008) de benzer bir çalışmayı okulöncesi çağındaki zihinsel engelli çocuklarla yürütmüş ve bu çocukların sosyal becerilerinin yaşlarına göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

5.2.4. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Babalarının Hayatta Olma Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek zere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Babanın hayatta olup olmamasının, zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinde herhangi bir değişim yaratıp yaratmadığını görebilmek için yapılan istatistiksel analiz sonuçları incelendiğinde, örnekleme oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının babalarının hayatta olma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

Hem annenin hem babanın hayatta olup olmama değişkenine göre zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin farklılık gösterip göstermediğine göre yürütülen çalışmalar, araştırma kapsamındaki zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin bu değişkenlerine göre değişmediğini göstermiştir. Elde edilen sonuçta örnekleme yapısının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü rneklemeindeki zihinsel engelli bireylerin annesi hayatta olmayan kişi sayısı sadece 2, babası hayatta olmayanlar ise 18 kişidir. Dolaysıyla ulaşılan sonucun sağlıklı olduğunu söylemek çok doğru olmayacaktır. Daha farklı araştırmalarda, bu yapıyı ortaya koyabilecek daha büyük örneklemlerle yürütülecek çalışmalar bu konuda daha sağlıklı bilgiler edinmeye yardımcı olacaktır.

5.2.5. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Annenin eğitim durumuna göre zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin karşılaştırıldığı analiz sonuçları ele alındığında; örnekleme oluşturan annesi okur-yazar olmayan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin annesi daha yüksek eğitim düzeyine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir. Yine paralel bir bulgu olarak, örnekleme oluşturan annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının annesi daha düşük eğitim düzeyine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir. Elde edilen bulgu ile ilgili literatürle uyuşan ve uyuşmayan bilgiler ve araştırmalar mevcuttur. Konu, baba eğitim düzeyine ilişkin bulgularla paralellik gösterdiği için aşağıda beraber ele alınmıştır.

5.2.6. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba Eğitim Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Babanın eğitim durumuna göre zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin karşılaştırıldığı analiz sonuçları ele alındığında da, anne eğitim düzeyine benzer şekilde; örnekleme oluşturan babası ilköğretim mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin babası diğer düzeylerine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir. Yine bezer şekilde, örnekleme oluşturan annesi üniversite mezunu olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının annesi diğer eğitim düzeylerine sahip olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır.

Hem anne hem baba eğitim düzeyine göre, zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin değişip değişmediğini belirlemek için yapılan analizlerde ortak bir sonuç olarak; anne ve babanın eğitim düzeyinin yükselmesinin onların sosyal

becerilerinde olumsuz bir durum olduğu bulgusu karşımıza çıkmıştır. Ancak ilgili literatür çoğunlukla bunun aksine yönde bilgiler sunmaktadır. Giblin (1995), çocuğun sosyalleşmesinde en önemli payın ailede olduğunu ve aile yeterli bir kültürel seviyeye sahip ise, anne babanın aldığı eğitim yeterli ise bunun çocuğun sosyal becerileri edinmesinde büyük avantaj sağladığını bildirmektedir. Yine benzer şekilde ailenin eğitilmiş olmasının, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken daha bilinçli davranmaya götürdüğünü ifade eden yayınlar (Büyükkaragöz ve Ark. 2008; Türkoğlu, 2002). Yörükoğlu (1998) da aile içindeki çatışma, anlaşmazlıklar ve çocuğun eğitimine yeterli önemin verilmemesinde ailenin eğitim düzeyinin düşüklüğünden bahsetmektedir. Connor (1988), çocukların olumsuz sosyal davranışlar geliştirmelerinde ailenin davranışlarının önemli olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu araştırmada, ebeveynin eğitim düzeyi düştükçe zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgunun elde edilmesinde, araştırmanın ölçme araçlarını dolduran kişilerin öğretmenlerin olması nedeniyle aileleri çok yakından tanımamalarının etkili olduğu ya da bu sonucun örneklem grubunun yapısı ile ilgili olduğu ileri sürülebilir.

5.2.7. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Anne İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Annenin yaptığı işin zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinde bir etkisinin olup olmadığını görebilmek için yapılan çalışmalara bakıldığında; örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının anne iş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

5.2.8. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Baba İş Değişkenine Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Babanın yaptığı işin zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinde bir etkisinin olup olmadığını görebilmek için yapılan çalışmalara bakıldığında da; Örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının,

akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının baba iş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Yapılan istatistiksel analizler, zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin hem anne iş hem de baba iş değişkenlerine göre değişmediğini göstermektedir. Bu sonuca ulaşmada, zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri ile ebeveynlerinin yaptıkları iş arasında ciddi bir ilişkinin olmamasının etkili olduğu ileri sürülebilir. Çünkü anne babaların ne iş yaptıklarından ziyade, zihinsel engelli çocuklarına yaklaşım biçimleri önemlidir. Hangi işi yapıyor olurlarda olsunlar anne-babalar zihinsel engelli çocukları ile bilinçli bir şekilde ilgilendiklerinde ancak sosyal becerilerini geliştirebilmektedirler. Dolayısıyla zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri edinmelerinde ebeveynin yaptığı işten daha farklı değişkenlerin belirleyici olduğu ileri sürülebilir.

5.2.9. Örneklemi Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Ailenin Gelir Durumuna Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin, ailelerinin gelir durumuna göre değişip değişmediğini belirlemek için yapılan analiz sonuçları ele alındığında; Örneklemi oluşturan zihinsel engelli bireylerin toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin, kendini kontrol davranışlarının, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, öfkeli, saldırgan ve bozguncu davranışlarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

Konu ile ilgili yürütülen çalışma zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin ailenin gelir durumuna göre değişmediğini göstermektedir. Alanda bu bulguyu destekler bazı çalışmalar mevcuttur. Güneş (2008) yapmış olduğu çalışmasında zihinsel engelli çocukların olumlu sosyal davranışlarını bazı sosyo-demografik değişkenlerine göre ele almış ve ailenin gelir düzeyine göre zihinsel engelli çocukların olumlu sosyal davranışlarının değişmediği bulgusuna ulaşmıştır. Hocaoğlu (2009) yapmış olduğu araştırmasında, ergenlik dönemindeki zihinsel engelli bireylerin okul içindeki sosyal becerilerini çeşitli değişkenlerine göre incelemiş ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun ayırt ettirici bir değişken

olmadığını bildirmiştir. Zihinsel engelli bireyler ailelerinin gelir durumlarını zaten yeterince algılamamaktadır. Öte yandan zihinsel engelli çocukların eğitimlerinde ailenin maddi imkanları da konu üzerinde ciddi bir fark yaratmamaktadır. Çünkü devlet kanalıyla bu bireylerin eğitimleri ücretsiz olarak sağlanmakta ve maddi imkansızlığı olan aileler de zihinsel engelli çocuklarına yeterli eğitimi alılabilmektedir.

5.2.10. Örnekleme Oluşturan Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Puanlarının (Alt Boyutları ile Beraber) Kardeş Sayılarına Göre Değişip Değişmediğini Belirlemek Üzere Yapılan Analizlere Dair Tartışmalar

Kardeş sayısının zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerini değiştirip değiştirmediğini belirlemek için yapılan analiz sonuçları ele alındığında; araştırma dahilindeki, 4 ve üzeri sayıda kardeşi olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumlu sosyal davranışlarının, akran ilişkilerinin ve kendini kontrol özelliklerinin daha az sayıda kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir. Bu bulguları destekler nitelikte, araştırma dahilindeki, tek çocuk olan zihinsel engelli bireylerin, toplam olumsuz sosyal davranışlarının, saldırgan, öfkeli, bozguncu davranışlarının daha fazla sayıda kardeşi olan bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kardeş sayısının fazla olması, diğer bir ifadeyle aile içinde paylaşacak, model alınacak, ortak aktivite gerçekleştirilebilecek yani sosyal ilişki kurulabilecek kardeş sayısının çok olmasının zihinsel engelli çocukların sosyalleşmesinde olumlu bir etkisinin olduğuna yönelik elde edilen bu bulgu literatür bilgisi ve konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Yavuzer'e (1999) göre, çocuk sosyalleşmenin ilk temelini ailede atar ve kardeşler arasındaki etkileşimler zamanla deneyime dönüşerek bu deneyimler sosyal becerilere kaynak olur. Hoccoğlu (2009), zihinsel engelli bireylerin okul içindeki sosyal becerileri ile kardeş sayıları arasında anlamlı bir pozitif ilişkinin olduğunu araştırma bulgularında bildirmektedir. Gürşimşek (2002) de çocukların, diğerlerinin davranışlarını doğru algılama ve bunları sosyal becerilere dönüştürmede ev içindeki kardeşlerle ilişkilerinin önemli rol oynadığını bildirmektedir. Aynı etki zihinsel engelli çocuklara da genellenebilir. Zihinsel açıdan normal olan diğer kardeşlerin varlığı ve bu kardeşlerin engelli kardeşlerinin ihtiyaçlarını giderirken olan tavır ve davranışları onlara model olmakta

ve kapasiteleri kadar da olsa olumlu sosyal davranışlara dönüşmektedir. Bu bilgiler bağlamında, elde edilen bulgunun beklenir bir bulgu olduğu ileri sürülebilir.

5.2. Öneriler

Araştırma bulguları çerçevesinde getirilen öneriler aşağıda verilmiştir:

1. Yapılan çalışma sonuçları iş okullarına giden zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin, iş okullarına devam etmeyenlere göre daha olumlu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla iş okullarının zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri edinmelerinde avantaj sağladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, zihinsel engele sahip çocukları olan ailelerin konuyla ilgili bilinçlendirilerek çocuklarını iş okullarına gönderme konusunda desteklenmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

2. İş okullarının zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri gibi diğer birçok gelişim alanlarında olumlu etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu yüzden ülkemizdeki iş okulları sayısının artırılmasının, iş okullarının olanak ve niteliklerinin gözden geçirilip iyileştirilmesinin de gerekli olduğu ifade edilebilir.

3. Zihinsel engelli bireylerin sosyal beceriler edinmesinde ilk görev ailelere düşmektedir. Aileler zihinsel engelle sahip çocuklarını kabullenmeme, gereken ilgiyi göstermeme, reddetme gibi olumsuz tutumlar gösterebilmektedirler. Bu yüzden ilgili birimlerce aile destek eğitimlerinin önemi üzerinde daha ciddiyle durulmasının önemli olduğu ileri sürülebilir.

4. Zihinsel engele sahip bireylerin sosyal becerileri edindikleri aileden sonraki en önemli ortam eğitim ortamlarıdır. İster kaynaştırma eğitiminde olsun ister daha sonrasında iş okulu gibi diğer kurumlarda olsun öğretmenlere de büyük ve önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin de bu çocukları olumlu bir tutumla kabullenmelerinin ve bilinçli bir şekilde yaklaşımlarının onların sosyal becerileri kazanmalarında önemli olduğu düşünülmektedir.

5. Yürütülen çalışmada bazı bağımsız değişkenlerin zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri üzerindeki değiştirici etkilerinin, örneklemin yapısından dolayı sağlıklı bir şekilde ortaya konulamadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, benzer çalışmaların

daha büyük örneklem gruplarıyla yürütülerek sonuçlarının ortaya konulmasının konuyu açıklamada önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

6. Bu çalışmada iş okullarının zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri kazanımları konusu üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili araştırmacıların, iş okullarının zihinsel engelli bireylerin zihinsel, psikomotor, dil gelişimi gibi alanlarına olan etkisi ile ilgili güncel çalışmalar yapmalarının, hem konunun öneminin vurgulanması hem de daha iyi anlaşılması adına önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkök, F. (1996). *İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi*. Öğretmen El Kitabı. MEB Yayını.
- Albayrak, Arın, G. (1999). *Sosyal Beceri Envanterinin Ergenler İçin Geçerlik ve Güvenirliği*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ataman, A. (2009). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. A. Ataman (Der.), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (7. baskı), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H., Erdoğan, Filiz, E. (2003). Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin (MESSY) Türkçe'ye Uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*.
- Bahçeli, A. (1989). *Birlikte ve Ayrı Eğitim Açısından Eğitilebilir Geri Zekalı Çocukların Sosyal Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Baran, G.,(1993). *0-6 Yaş Çocuğunda Davranış Problemleri*. 9.Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ya-Pa Yayın Pazarlama San. ve Tic. A. Ş. 80-86, Ankara.
- Becker, R. E., Heimberg, G. R. & Bellack, A. S. (1987). *Social Skills Training Treatment for Depression*. New York: Pergamon Press.
- Brannon, G. O. (1999). *Project Demonstrating Excellence A Social Action Project of: Counseling and Psychotherapy in Group Treatment With The Dually Diagnosed (Mental Retardation and Mental Illness-MR/MI)*. The

Unpublished Phd Dissertation.The Union Institute Graduate School
Cincinnati, Ohio.

Büyükkaragöz, S., Muammer, C., Mustafa-Hasan, Y., Önder, P (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitimin Temelleri)*. Konya: Mikro Yayınları.

Cavkayar, A. (1990). *Ankara Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Öğrencilerinin İş Eğitimine Yönelik Tutumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cavkaytar, A. ve Diken, Ş. H. (2006). *Özel Eğitime Giriş* (2.baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

Cavkaytar, Atilla. "Zihin Engellilerin Eğitim Amaçları," *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2001.

Connor, D. F. (2004). *Aggression & Antisocial Behavior in Children and Adolescents*. New York: The Guilford Press.

Çadır, D. (2008). *Zihinsel Engelli Öğrenciler İçin Müzik Terapi Yöntemine Göre Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Çakıl, N. (1998). *Grupla Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri Üzerinde Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.(Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Çetrez, G. (2004). *Bolu İlindeki Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Gelişim Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Çiftçi, İ., Sucuoğlu, B. (2005). *Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Çulha, M. ve Dereli, A.A. (1987), Atılganlık Eğitim Programı, *Psikoloji Dergisi*, 6 (21), 124–127.

- Dikmener, D.İ. (1997). *Sosyal Beceri Eğitiminin Sosyal İçedönük Ergenlerin içedönüklük Düzeylerine Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Elliott, S.N., Gresham, F.M. (1993). Social Skills Intervention for Children. *Behavior Modification*, 17: 287-313.
- Elksnin, K.L., Elksnin, N. (1995). Adolescents with Disabilities, the Need for Occupational Social Skills Training. *Exceptionality*, 9 (1-2): 91 – 105.
- Erbaş, D. (2002). Problem Davranışların Azaltılmasında Olumlu Destek Planı Hazırlama. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2002, 3 (2), 41-50.
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G., Tekin-İftar, E. (2007). *İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Eripek, S. (2005). *Zeka Geriliği*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Eripek, S. (2001). *Geri zekalı çocuklar*. Y. Özsoy, M. Özyürek ve S. Eripek (Der.). Özel eğitime muhtaç çocuklar. Özel eğitime giriş (11. baskı) (151-180). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Gezer, e., d. (2010). *Farklı Spor Branşlarındaki Sporcuların Sosyal Beceri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Giblin, L. (1995). *İnsan İlişkilerinde Kendine Güven ve Güç Elde Etmenin Yolları*. (Çvr: İdil Güpgüpoğlu) İkinci baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Güneş, G. (2008). *4-6 Yaş Zihin Engelli Çocukların Davranış Sorunlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürşimşek, I. (2002). *Etkin Öğrenme ve Aile Katılımı*. Dokuz Eylül Üniversitesi Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı. İstanbul: Ya-Pa Rehber Kitaplar Dizisi Ya-Pa Yayıncılık.

- Hocaoğlu, A. (2009). *Zihinsel Engelli Ergenlerin Okul İçi Sosyal Yeterlilik Düzeyleri ve Problem Davranışları İle Anne-Babalarının Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karahan, F. (2008) Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, yıl: 2008, cilt: 41, sayı: 2, 169-186.
- Karasar, N., (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* 10. Baskı Özerler Matbaası. Ankara.
- Kulaksızoğlu, A., *Farklı Gelişen Çocuklar*, Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Ladd, G.W., Mize, J. (1983). A Cognitive – Social Learnig Model of Socials-Skills Training. *Psychological Rewiev*, 90 (2): 127 – 157.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü, (2008). *Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim programı*, Ankara. Web adresinden 19.11.2012 tarihinde indirilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü, (1992). *Zihinsel Özürlü Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği*, Ankara. Web adresinden 19.11.2012 tarihinde indirilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Web adresinden 19.11.2012 tarihinde indirilmiştir.
- Nazlı, S. (2008). Sosyal Davranış Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 57-68.
- Özbay, Y. (2003). *Kişisel Rehberlik.*, Gürhan Can (Editör), Psikolojik Danışma ve Rehberlik. Ankara: Pegema Yayıncılık.

- Özgür, İ. (2004). *Engelli çocuklar ve eğitimi & Özel eğitim*. İstanbul: Karahan Kitapevi.
- Özen, A., Çolak, A., Acar, Ç. (2002). Zihin Özürlü Çocuğa Sahip Annelerin Günlük Yaşamda Karşılaştıkları Problem Davranışlarla İlgili Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (2002, 3 (2) 1-13.
- Riggio, R., E, (1986) “The Assesment of Basic Social Skills” *Journal of Personality and Social Psychology*. 51, 649 – 660.
- Sargent, L. R. (1998). *Social Skills for School and Community: Systematic Instruction for Children and Youth with Cognitive Delays*. Reston, VA. Division on Mental Reterdation of the Council for Exceptional Children.
- Sazak, E. (2003). *Zihinsel Engelli Birey İçin Hazırlanan Akran Aracılı Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shepherd, G. (1983). *Introdutcion. Developments in Social Skills Training* (Ed: Spence, S. & Shepherd, G.) New York: Academic Press.
- Shift, Z.I. (1969). *Development of Children in School's for the Mentally Retarded*. A Handbook of Contemporary Soviet Psychology. Editörler: M.Cole & Mazman. New York: Basic Books.
- Spence, S. H. (2003). Social Skills Training with Children and Young People: Theory, Evidence and Practice. *Child and Adolescent Mental Healt*, 8: (2), 84-96.
- Sucuoğlu, B., Çiftçi, İ. (2001) *Yapamıyor mu? Yapıyor mu? Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sucuoğlu, B., Kargın, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*, Morpa Yayınları, İstanbul.

- Sucuoğlu, B., Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma ğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Ankara niversitesi zel Eğitim Dergisi*, 2005, 6, (1), 41-57.
- şahin, C. (1999). *Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Anadolu Lisesi ğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Telli, K., M. (2010). *Mersin niversitesi ğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri ile Yetkinlik Becerilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tıraş, Z. (2000). *Ayrıştırma ve Kaynaştırma Eğitimindeki Eğitilebilir Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan ğrencilerin Uyum ve Akademik Beceri Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkoğlu, A. (2002) *ğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Mikro Yayınları.
- Uther, D. Ve Brar, E., (1996). *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan ocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı, 4. Kitap Büyük Kas Becerileri*, Destek Eğitim Programı Zihinsel zrllere Destek Derneği, İstanbul.
- Varol, N., (2002). *Psikomotor Gelişim*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü zel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.
- Yanardağ, M. (2001). *Zihinsel zrl ve Sağlıklı Kadınlarda Fiziksel Uygunluk Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuzer, H. (1999). *Ana Baba ve ocuk*. (On ikinci Baskı.) Remzi Kitabevi.
- Yrkoğlu, A. (1998). *ocuk Ruh Sağlığı*. Özgür Yayınları. İstanbul. 8. Basım.

Yüksel, G. (1998). *Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi*: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Yüksel, G. (2003) İlköğretim Öğrencilerinin Gelişim Alanları, Gelişim Alanlarının İşaretçisi Olan İhtiyaçlar ve Geliştirilmesi Gereken Beceriler: Bu Süreçte Rehber Öğretmenin İşlevleri: Kurumsal Bir İnceleme. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:159. Ankara,2003.

EKLER

- 1. Kişisel Bilgi Formu**
- 2. Okul Sosyal Davranış Ölçeği**

Ek-1: Kişisel Bilgi Formu

Değerli Arkadaşlarım,

Bu araştırma, Yeditepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü / Eğitim Denetimi ve Yönetimi Yüksek Lisans Programı'nda tez çalışması için yapılmaktadır.

Sorulara, samimi, objektif ve tarafsız olarak cevap vermeniz araştırma bulgularının geçerli olması için gereklidir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm öğrencinin kişisel bilgileriyle ilgili 15 soru içermektedir. İkinci bölümde ise "Okul Sosyal Davranış Ölçeği" ile ilgili 65 soru alanı yer almaktadır.

Araştırmanın sağlıklı bulgulara ulaşması anketteki ifadelere vereceğiniz cevaplara bağlı olacaktır, cevaplarınızın gerçek anlamda tutum ve görüşlerinizi yansıtmaları çok önemlidir.

Sonuçlar toplu olarak değerlendirileceğinden isim yazmanıza da gerek yoktur. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Ankette yer alan soruların tümünü içtenlikle yanıtlamanızı ve gereken özeni göstermenizi diler, ilgi ve yardımlarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İnci Mukadder ARSLAN
Yeditepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı

1- Cinsiyeti () Erkek () Kız

2-Doğum Tarihi (ay-gün olarak):

3-Anne baba hayatta mı?

	<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
Hayatta	()	()

Hayatta değil () ()

4- Anne ve babanın eğitim durumu

Anne Baba

()	()	Okuryazar değil
()	()	Okuryazar
()	()	İlköğretim
()	()	Lise Düzeyi
()	()	Üniversite

5- Anne ve babanın iş durumu

Anne Baba

()	()	Çalışmıyor
()	()	İşçi
()	()	Memur
()	()	Serbest meslek
()	()	Diğer
()		Ev hanımı

9. Ailenin ortalama geliri () Düşük () Orta Altı () Orta () Orta Üstü () Yüksek

10. Kardeşi Var mı? () Yok () 1 () 2 () 3 () 4 ve üzeri

11-. Hangi ilçede/ semtte oturuyor?

() Pendik () Tuzla () Kartal Diğer (lütfen belirtiniz).....

12-Kaç yaşında eğitim almaya başladı? :

13-Eğitim aldığı okulun adı:

14-Okul dışında katıldığı kurs, çocuk kulübü vb. sosyal etkinlikler neler yazınız? :

15-Ek engeli var mı? Yazınız:

	Sosyal Yeterlilik	1 ☹	2	3 ☺	4	5 ☺
1.	Çeşitli durumlarda diğer öğrencilerle işbirliği yapar.	①	②	③	④	⑤
2.	Değişik sınıf etkinliklerine geçişte zorlanmaz.	①	②	③	④	⑤
3.	Masa başı etkinliklerini uyarılmaya gerek kalmaksızın tamamlar.	①	②	③	④	⑤
4.	İhtiyaçları olduğunda diğer öğrencilere yardım eder.	①	②	③	④	⑤
5.	Grup etkinliklerine ve tartışmalara aktif bir biçimde katılır.	①	②	③	④	⑤
6.	Diğer öğrencilerin problemlerini ve ihtiyaçlarını anlar.	①	②	③	④	⑤
7.	Herhangi bir sorun ortaya çıktığında sakin kalabilir.	①	②	③	④	⑤
8.	Öğretmenlerini dinler ve onların isteklerini yerine getirir.	①	②	③	④	⑤
9.	Diğer öğrencileri etkinliklere katılmaya çağırır.	①	②	③	④	⑤
10.	Uygun bir tavırla, anlamadığı talimatların açıklanmasını ister.	①	②	③	④	⑤
11.	Yaşlıları tarafından beğenilen beceri ya da yetenekleri vardır.	①	②	③	④	⑤
12.	Diğer öğrencileri kabul edici bir tutum içindedir.	①	②	③	④	⑤
13.	Ev ödevlerini ve diğer görevlerini bağımsız olarak yapar.	①	②	③	④	⑤
14.	Verilen ödevleri zamanında tamamlar.	①	②	③	④	⑤
15.	Gerekli durumlarda akranları ile uzlaşma gayreti gösterir.	①	②	③	④	⑤
16.	Sınıf kurallarına uyar.	①	②	③	④	⑤
17.	Okuldaki değişik durumlara uygun davranışlar yapar.	①	②	③	④	⑤
18.	İhtiyacı olduğu takdirde uygun bir dille yardım ister.	①	②	③	④	⑤
19.	Değişik özelliğe sahip çok sayıda akranı ile etkileşim halindedir.	①	②	③	④	⑤
20.	Yetenek düzeyine uygun iş üretir.	①	②	③	④	⑤
21.	Yaşlıları ile konuşmaya başlamakta ya da sohbetlere katılma konusunda yeteneklidir.	①	②	③	④	⑤
22.	Diğer öğrencilerin duygularına karşı duyarlıdır.	①	②	③	④	⑤
23.	Davranışlarının, öğretmenleri tarafından düzeltilmesi istendiğinde uyum sağlar.	①	②	③	④	⑤
24.	Öfkelendiği zaman duygularını kontrol eder.	①	②	③	④	⑤
25.	Yaşlılarının sürdürdüğü bir etkinliğe katılır ve o etkinliğe uyum sağlar.	①	②	③	④	⑤
26.	Liderlik yeteneği güçlüdür.	①	②	③	④	⑤
27.	Okulda değişik ortamlarda kendinden beklenen davranışlara uyum sağlar.	①	②	③	④	⑤
28.	Diğerlerinin olumlu özelliklerini över.	①	②	③	④	⑤
29.	Gerektiğinde hakkını arar.	①	②	③	④	⑤
30.	Akranları tarafından etkinliklere katılmak için aranır.	①	②	③	④	⑤
31.	Kendini denetler.	①	②	③	④	⑤
32.	Akranları kendisine saygı duyar.	①	②	③	④	⑤
	Olumsuz Sosyal Davranışlar	1 ☹	2	3 ☺	4	5 ☺

1.	Yaşadığı sorunlar için diğer öğrencileri suçlar.	①	②	③	④	⑤
2.	Başkalarının eşyalarını alır.	①	②	③	④	⑤
3.	Öğretmenlere ya da diğer çalışanlara karşı koyar.	①	②	③	④	⑤
4.	Okul ödevlerinde ya da oyunlarda hile yapar.	①	②	③	④	⑤
5.	Kavgalara girer.	①	②	③	④	⑤
6.	Öğretmenlere ya da diğer çalışanlara yalan söyler.	①	②	③	④	⑤
7.	Diğer öğrencilere sataşır ve onlarla alay eder.	①	②	③	④	⑤
8.	Saygısız ve yüzsüzdür.	①	②	③	④	⑤
9.	Kolay kışkırtılır ve aniden patlar.	①	②	③	④	⑤
10.	Öğretmenleri ve diğer çalışanları önemsemez.	①	②	③	④	⑤
11.	Herkesten daha iyi rol yapar.	①	②	③	④	⑤
12.	Okul eşyalarına zarar verir ve parçalar.	①	②	③	④	⑤
13.	Diğer öğrencilerle paylaşmaz.	①	②	③	④	⑤
14.	Öfkesi, patlaması veya nöbetleri vardır.	①	②	③	④	⑤
15.	Diğer öğrencilerin duygu ve ihtiyaçlarını dikkate almaz.	①	②	③	④	⑤
16.	Öğretmenin ilgisinin devamlı olarak kendi üzerinde olmasını ister.	①	②	③	④	⑤
17.	Diğer öğrencileri tehdit eder, sözel saldırganlık gösterir.	①	②	③	④	⑤
18.	Küfür eder ya da argo kullanır.	①	②	③	④	⑤
19.	Fiziksel olarak saldırgandır.	①	②	③	④	⑤
20.	Yaşlılarına hakaret eder.	①	②	③	④	⑤
21.	Sızlanır veya şikâyet eder.	①	②	③	④	⑤
22.	Akranlarıyla tartışır veya ağız kavgası yapar.	①	②	③	④	⑤
23.	Kontrol edilmesi zordur.	①	②	③	④	⑤
24.	Diğer öğrencileri tedirgin ve rahatsız eder.	①	②	③	④	⑤
25.	Okulda başını derde sokar.	①	②	③	④	⑤
26.	Devam etmekte olan etkinlikleri bozar.	①	②	③	④	⑤
27.	Palavracıdır ve kendini övmeye bayılır.	①	②	③	④	⑤
28.	Güvenilmezdir.	①	②	③	④	⑤
29.	Diğer öğrencilere karşı zalimdir.	①	②	③	④	⑤
30.	Düşünmeden, fevri hareket eder.	①	②	③	④	⑤
31.	Üretken değildir, çok az iş başarır.	①	②	③	④	⑤
32.	Kolayca sinirlendirilebilir.	①	②	③	④	⑤
33.	Diğer öğrencilerden her işinde yardım talep eder.	①	②	③	④	⑤